

STAMBØGER FRA TIDEN 1751-1800 I DET KONGELIGE BIBLIOTEK

AF
VELLO HELK

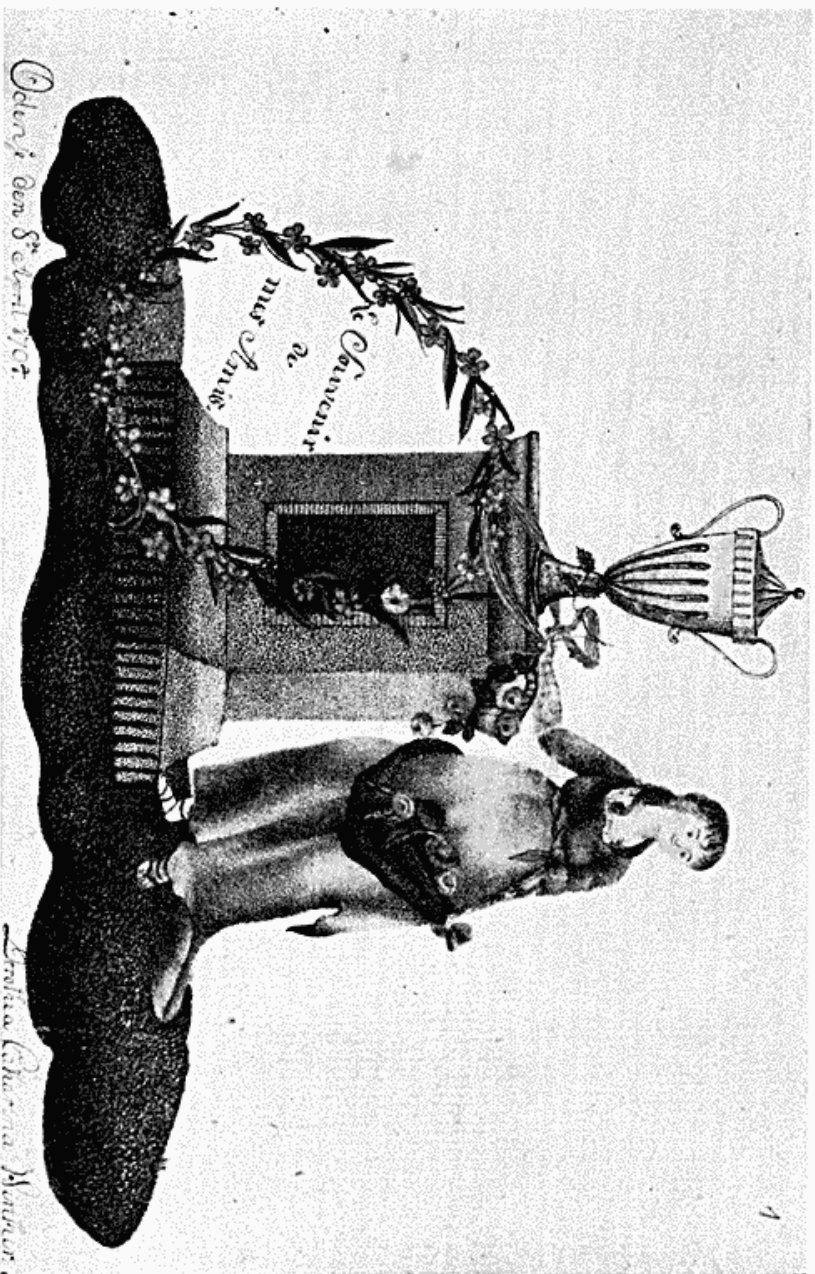
I de foregående bind af F & F har jeg behandlet Kgl. Bibl.s stambøger fra 1500-tallet til 1750 og beskrevet udviklingen af denne skik. Fra midten af 1700-tallet oplever stambøgerne en ny glanstid med en tiltagende dyrkelse af venskabsforbindelser. Samtidig breder skikken sig stadig mere uden for de studerendes kreds og plejes navnlig af kvinder. Stambogen bliver efterhånden en konfirmationsgave, og indholdet præges tydeligt deraf. I stedet for de ret store tværoktavbøger træder stadig oftere løse blade i æske, anbragt i bogformet kapsel. Således fortsætter udviklingen; i løbet af 1800-tallet afløses stambøger af poesibøger, som den dag i dag kendes blandt skolebørn.

Denne udvikling afspejles tydeligt i Kgl. Bibl.s stambøger fra tiden 1751-1800, i alt 71 bind med 66 ejere, foruden mange løse blade i forskellige autografsamlinger, som regel umulige at henføre til en bestemt ejer, da dennes navn næsten aldrig anføres ved indførsler. Kun i et enkelt tilfælde, nemlig i Abrahams' autografsamling, er det muligt at rekonstruere en del af juristen J. Fr. V. Schlegels stambog, således at antallet af ejere kommer op på 67. Fra den foregående periode fortsætter kun 5 stambøger efter 1750. Antallet af påbegyndte stambøger stiger henimod periodens slutning, med et forstærket præg af poesibøger og med et tiltagende antal kvindelige ejere. Af de 43 stambøger, som er ført i tiåret 1791-1800, er 30 påbegyndt inden for denne periode og heraf har 9 kvindelige ejere (af i alt 11 fra hele perioden), en tydelig tendens til voksende ligeberettigelse på dette område. Også udviklingen henimod stambøger på løse blade tager fart i dette tiår. En sådan stambog optræder for første gang 1781, yderligere to begyndes inden 1790, og fra 1791-1800 findes elleve. Af disse 14 løsbladsstambøger har 11 mandlige og 3 kvindelige ejere.

De fleste stambøger blev stadig påbegyndt i forbindelse med en studierejse til udlandet, men enkelte forttes kun under studier i København (Chr. Fr. Brorson, L. Huulegaard). Anna Margrethe Lindemann begyndte sin stambog 1774 i anledning af sin forestående afrejse til Vestindien, hvor hendes ægtefælle Wilhelm Anton Lindemann var udnævnt til regeringsråd. Dorothea Elisabeth Isert samlede sine stambogshilsener 1788 før afrejsen til Afrika (Guinea). Jævnside med sædvanlige akademiske fag som teologer, jurister og læger optræder nu hyppigt andre, således officerer (Fr. C. Schleppegrell, L. H. Schaumburg), kunstnere (Jacob Rieter, Hans Hansen), apotekere (Joh. Fr. Ackermann, M. H. Ingversen), skuespillere (P. Foersom) og bogtrykkere (Humbach).

Mens udlændinge i de foregående perioder udgjorde en stor del af stambogsejere, er de nu et særsyn, først og fremmest fordi C. F. Templers samling har sin øvre tidsgrænse omkring 1750. Fra tiden derefter er der ingen udenlandsk stambogsejer uden forbindelse med Danmark. Maleren og kobberstikkeren *Jacob Rieter* fra Winterthur i Schweiz kom til Danmark efter stambogens afslutning og virkede her flere år.¹⁾ Den svenske naturforsker *Per Forsskåls* stambøger angår til dels hans deltagelse i den danske Arabien-ekspedition, som startede 1761. *Joh. Phil. Schellenberg* fra Wurzbach (Thüringen) har indførsler fra København 1794-95. Dertil kommer nogle indvandrere, som trådte i dansk statsjeneste eller slog sig ned i Danmark som handlende og håndværkere. Af sådanne kan nævnes *Ernst Philip Kirstein* fra Stettin, senere deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, hvis stambog har indførsler fra Stettin, Stargard og Halle 1772-80, og juristen *Martin Hübner* fra Hannover, der allerede i sin ungdom kom til Danmark. *Joh. Chr. Traugott Humbach* fra Berlin har overladt sin stambog til sønnen *Adolph Heinrich Eduard*, der virkede som bogtrykker i København;²⁾ de første indførsler herfra er dateret 1802.

Stambøger dækker nu en større del af det dansk-norske monarki. Otte ejere kommer fra eller har været i Norge, tidligere ret forsømt hvad angår stambogsindførsler. Adskillige benytter skikken på deres hjemegn, hvor en bred familie- og vennekreds indskriver deres hilsener. Således indeholder Chr. Fr. Brorsons stambog mange indførsler fra området omkring Ribe-Gram-Møgeltønder; på samme egn færdedes også Peter Foersom, inden han drog til København, hvor han til sidst virkede som skuespiller og Shakespeare-oversætter. Metha Magdalena Hammerichs indførsler koncentrerer sig frem til hendes andet giftermål 1808 om Christiansfeld, Nicolai Kamph har mange navne fra Als og egnen omkring Åbenrå, Flensborg og Tønder. Af andre stambøger med en stærk jysk islæt kan nævnes Frans Thestrups fra Ålborg- og Viborgegnen, mens

Odlen i den S. S. 1707

Enlita. Christiana Winthers

Farvelagt titelblad til Dor. Cath. Winthers stambog, Ny kgl. Saml. 552 8° (typisk eksempel på damestambogsstil).

Anna Cathrine Hedvig Grundtvigs stambog har hovedparten af indførsler fra egnen omkring Randers og Århus. Fyn dækkes af Andreas Frederik Wiberg, Elise Ploug og omkring århundredskiftet af Else Dorothea Meyer. Et større område omfatter Dorothea Catharine Winthers stambog, typisk for en huslærerinde, der drog fra præstegård til præstegård. I alt 28 stambogsejere har indførsler fra Slesvig-Holsten, deraf har 15 været i Kiel. Kun en (Th. Thorlacius) har navne fra Island.

Omtrent en trediedel af stambøgerne er ført inden for det dansk-norske monarki. Af udenlandske studie- og rejsemål forekommer hyppigst Göttingen, hvor 22 ejere har opholdt sig, 15 har været i Leipzig, 13 i Jena og 12 i Paris. 6 stambogsejere har indførsler fra Sverige, kun 3 fra England. Danske Rom-rejsende er repræsenteret med tre navne (Fr. Münter, A. C. Hviid og L. Engelstoft). Af fjernere mål kan nævnes Kairo (Per Forsskål) og Tripolis (Nic. Nissen), endvidere Kap det Gode Håb (L. H. Schaumburg).³⁾ Enkelte stambøger har været med på ophold i danske kolonier, således A. M. Lindemanns og H. V. Lundbyes på St. Croix, mens skibspræsten N. H. Tegder førte sin stambog på en rejse 1795-97 til Trankebar og Kanton.

Det ville føre for vidt at give en beskrivelse af alle danske stambøger fra den omhandlede periode. Kronologisk udstrækning og geografisk rækkevidde fremgår af den afsluttende oversigt; særlige kendetegn omtales under behandling af sprog og indhold. Derfor behandles nedenfor kun enkelte udvalgte stambøger: først nogle ført overvejende i Danmark, som må anses for særlig bemærkelsesværdige, dels på grund af ejerens position, dels på grund af deres indhold og personkreds, dernæst andre som kan bidrage til belysning af rejser ud over det sædvanlige rejsemål Tyskland. Til sidst anføres et par eksempler på stambøger for jævne folk med bemærkelsesværdig skæbne.

Skonånden *Frederik Carl v. Schleppegrell* havde to stambøger, som til dels er ført parallelt. Den ene er i tværoktav til almindelige indførsler, påbegyndt under ejerens militærtjeneste i Rendsborg 1767, fortsat under opholdet i Christiania samme år og senere navnlig i hertugdømmerne, hovedsagelig med navne fra hans militære omgangskreds. Men 1770 anlagde han en ny stambog i almindelig bogoktav til specielle tilskrifter af hans digtervenner og andre åndspersonligheder, ofte længere originaldigte. Således bidrog i maj 1772 Johannes Ewald med sit berømte digt „Haab og Erindring“ på seks tætskrevne sider. Blandt andre fra samme år er digterinden Charlotte Dorothea Biehl og den unge kritiker Peder Rosenstand Goiske. Jens Baggesen indskrev sig 31.10.1791 på Augusten-

borg, med en hentydning til Ewalds digt. Menneskeligt gribende er det digt, som P. A. Heiberg skrev den 18.2.1800 i Flensborg på sin rejse bort fra Danmark efter landsforvisningen. Af andre bidragydere kan nævnes J. G. Herder, der 16.6.1770 i Eutin skrev en hel side (6 fireliniede strofer), mens J. H. Voss den 5.5.1774 i Flensborg plejede sit yndlingstema:

Lass unsre Fürsten schlummern im sanften Stuhl,
 Vom Höfling rings umräuchert, und unberühmt;
 So jezo; und im Marmorsarge
 Einst noch vergessner und unberühmter.

Hofmanden og mæcenen *Johan Bülow* begyndte sin stambog 1780, da han var kammerjunker hos den unge kronprins Frederik (VI). Den første indførsel er af prinsens overhofmester Hans Henrik v. Eickstedt, der havde stået bag den praktiske gennemførelse af hofrevolutionen af 17.1.1772, men blev forvist fra hoffet 1784. Han efterfølges i bogen af den unge prins og senere af flere kongelige, deriblandt Christian VII (17.1.1788), og af mange betydende personligheder fra de regerende kredse, administrationen og kulturlivet. Da Bülow efter 1793 at være faldet i unåde flyttede til Sanderumgård, ebbede indførslerne for en tid ud, men fra begyndelsen af 1800-tallet kommer der flere tilskrifter, navnlig af åndspersonligheder der besøgte Sanderumgård, som sprogmanden Rasmus Rask (14.6.1816) og oldforskeren Finnur Magnússon (27.9.1816). Under et ophold i København 1817 fik de følgeskab af B. S. Ingemann, der skrev sin hilsen på Bülows 66-års fødselsdag 29.7.1817, senere kom H. C. Ørsted (8.10.1817) og Adam Oehlenschläger (11.10.1817) til.⁴⁾

Digteren *Knud Lyhne Rahbek* har haft flere stambøger.⁵⁾ En af dem er kommet til Kgl. Bibl., det drejer sig om en lille uanselig bog med få indførsler, bl.a. en af hans rejsefæller, digteren Ole Johan Samsøe under deres ophold i Kiel (1.9.1782) og en afskedshilsen af P. A. Heiberg (7.2.1800).

I mange henseender interessant er den stambog, som portrætmaleren *Hans Hansen* førte med sig på sine rejser. Den er påbegyndt 1793, da ejeren drog ud for at male portrætter på fynske og jyske herregårde. I de følgende fire år rejste han fra sted til sted, fra gods til gods og fik mange steder en stambogshilsen med på vejen. Samtidig har han opnået tilknytning til frimurerbevægelsen, som i disse år bredte sig i Danmark. I hans album forekommer frimurersymboler og tegn, selv betegnes han som ordensbroder. Blandt indførslerne er tre stiftende medlemmer af logen „Maria til de tre Hjerter“ i Odense,⁶⁾ nemlig kammerherre Albrecht Christopher v. Heinen (Hollufgård 14.5.1796), generalkrigskommissær

Christian Ewald (Odense 27.3.1797) og generallojtnant Christian Siegfried v. Bassewitz (Odense 16.4.1797). Sommeren 1797 befandt Hansen sig endnu i Odense, men året efter – i juni 1798 – møder vi ham i Hamburg, hvorfra han over Dresden og Praha drog til Wien. Han ankom i begyndelsen af 1800 og var der til efteråret 1803, da stambogen og opholdet slutter, idet han fortsatte til Italien med sin hustru Henriette, f. Lie, som han havde ægtet i Wien. I Dresden mødte Hansen bl.a. 8.10.1799 den tyske maler Caspar David Friedrich, der efter sine studier i København havde taget ophold i denne by,⁷⁾ og sin danske kollega, historiemaleren Johan Ludvig Lund, der var på vej til Paris og Italien. Begge kunstnere bidrog med en tegning. Blandt de mange indførsler fra opholdet i Wien kan nævnes Constanze Mozart (9.4.1801), Amalie Hennings (18.8.1801), flere medlemmer af familien Passavant (sept.-okt. 1801), Joh. Fr. Bricghel (17.8.1802), antagelig søn af livkirurgen af samme navn, og den senere norske bjergværksdirektør Poul Steenstrup (28.4.1803), der var på studierejse efter sin bjergexamen⁸⁾.

Af udenlandske rejsemål uden for Tyskland øvede Frankrig og navnlig Paris en særlig tiltrækningskraft, især henimod århundredets slutning. Om tidlige besøg haves vidnesbyrd hos Martin Hübner (ca. 1755-57) og Frederik Seidelin (1758).⁹⁾ Michel Lange kom til Paris sidst på året 1788 fra Göttingen og synes at have opholdt sig i byen til maj 1789, et par måneder før Bastillens fald. Om hans stambog berettes nærmere nedenfor.

Derefter varede det adskillige år, inden danske rejsende atter i større tal begyndte at besøge Paris; det skete efter rædselsherredømmets ophør, mens revolutionens ideer stadig levede og spredtes over hele Europa. En af de første stambogsgæster på denne tid er den senere landøkonom *Gregers Begtrup*. Hans stambog blev anlagt 1793, da han drog til Kiel som hovmester for grev Knud Bille Schack til Giesegård. 1795 rejste Begtrup med et stipendium til Jena og Göttingen. Fast besluttet på at studere landøkonomien fortsatte han i sommeren 1796 til Schweiz og kom derfra til Paris, hvor han var i slutningen af året. Her blev stambogen afsluttet med et par franske indførsler, en fattig høst af et ret langvarigt ophold. Fra Paris rejste Begtrup i foråret 1797 over Nederlandene til England, som da var i konflikt med Frankrig.

Til Paris kom også den senere apoteker *Martin Heinrich Ingversen*. Efter studier i Göttingen 1795-96 nåede han frem hertil over Berlin, Wien, Salzburg og Genève og var der i august 1798, da to kvindelige landsmænd, Frederikke Tutein og Dorothea Frisch, markerede sig ved indførsler i stambogen, inden ejeren vendte kursen hjemad.

I slutningen af 1797 drog to unge danske videnskabsmænd, historikeren *Laurids Engelstoft* og filologen *Børge Thorlacius*, med offentlig understøttelse på en udenlandsrejse. De havde begge en stambog med, som muliggør et nærmere indblik i deres færd og omgangskreds i de følgende år. Undervejs besøgte de J. H. Voss i Eutin (30.10.1797). Efter nogen tids studier i Göttingen og besøg i Leipzig og andre tyske byer kom de i november 1798 over Nederlandene til Paris. De levede nu halvandet år midt i verdensbegivenhederne. Deres ankomst faldt sammen med begyndelsen af den anden koalitionskrig, og da Napoleon Bonaparte 9.11. 1799 som indledning til Brumairekuppet holdt sin tordentale til de 500s forsamling, måtte den tilstedeværende Engelstoft flygte ud af vinduet. I Paris mødte de foruden flere franske lærde også en række landsmænd, således i marts 1799 botanikeren J. W. Hornemann, og i maj-juni 1800 tog de afsked med diplomaterne J. D. Manthey og A. Gyldenpalm, den forhenværende konsul i Marokko Mikael Classen, officeren Hans Rustad, der som volontær fik lov til at følge Napoleons armé over Alperne, urmageren Urban Jürgensen, juristerne Frederik Obelitz, Jens Leegaard Schumacher o.a. Tilbagereisen gik over Berlin, hvor de i begyndelsen af juli 1800 bl.a. mødte den senere biskop N. E. Øllgaard, der besøgte byen efter sine studier i Kiel og Göttingen. Han havde stået i forbindelse med den anden stambogsejer, nemlig Peter Foersom, hvis digte han senere udgav.

Både Engelstoft og Thorlacius gemte deres stambøger bort efter hjemkomsten; de har kun været i brug nogle få gange i de nærmeste år. Thorlacius' stambog kom imidlertid atter til ære og værdighed, da han 1826 begav sig på en ny videnskabelig rejse til Tyskland, Østrig, Italien og Frankrig, hvorfra han vendte hjem i sommeren 1828.

I Engelstofts stambog findes blandt Paris-indførslerne *Nicolai Christian Nissen* (5.11.1799), der 1799 blev udnævnt til konsul i Tripolis. Han medførte selv en stambog, som var påbegyndt i København, mens han forberedte sig til rejsen. Mellem afskedstagerne er de to brødre Desaugiers, sekretærer ved den franske ambassade. I Paris mødte Nissen foruden Engelstoft (27.10.1799) en række landsmænd, der også findes i Engelstofts stambog (Classen, Gyldenpalm, Manthey, Hornemann). Om Nissens ophold i Tripolis frem til 1806 vidner flere indførsler, derunder to af amerikanere, som var taget til fange af barbareskerne, og to arabiske.

I Engelstofts stambog optræder langt flere franske og fremmede lærde end i Thorlacius', han synes at have haft en betydelig større omgangskreds. Af de berømteste kan nævnes den tyske diplomat og filolog Wilhelm von Humboldt, der 6.6.1800 indskrev sig med et Goethe-citat, og orien-

talisten Silvestre de Sacy (26.5.1800). Til dem slutter sig en landsmand med fast tilknytning til Paris, nemlig digteren og publicisten *Malthe Conrad Bruun*, der 9.5.1800 skrev som hilsen til den bortdragende Engelstoft:

Hvo bringer mig til hine Lande
 Dem mild Natur har gjemt i fjerne Haves Favn?
 Een fandt ei Lasten dum. End har til deres Strand
 Guldspeiderne ei vendt sin brødbetyngte Stavn.
 I deres Dale Uskyld hviler
 Paa deres Høje dandser Lyst
 Og Lov er Frihed der, O Drøm, som til mig smiler
 Sig har du intet Hjem, undtagen dette Bryst?

Malthe Bruun havde selv en stambog, påbegyndt i maj 1796, kort forinden han på grund af sit skrift „Aristokraternes Katekismus“ efter biskop Balles anmeldelse blev stævnet for retten, og med Strandmøllens ejer Drewsens hjælp først skjulte sig og derpå kom til Hven. Hovedparten af indførslerne er netop fra denne måned, med en lang række medlemmer af det dramatisk-litterære selskab (med deres medlemsnumre).¹⁰⁾ Den 5.5.1796 besøgte han familien Rahbek i Bakkehuset. Fra hans flugt til Sverige i april 1798 stammer flere indførsler i Malmö og Lund. Efter udvisningen drog han til Paris, hvor opholdet markeres og stambogen afsluttes med indførslerne af nogle landsmænd, nemlig botanikeren Niels Hofman-Bang (8.3.1800) og filologen Børge Thorlacius (5.4.1800); fra samme tid stammer formentlig en udateret indførsel af Laurids Engelstoft.

Da Engelstoft og Thorlacius forlod Paris, kom en dansker dertil på ufrivilligt ophold, nemlig forfatteren *P. A. Heiberg*, der var blevet udvist af sit fædreland. Hans stambog er påbegyndt i Uppsala i begyndelsen af 1782 og er derefter ført gennem ejerens omskiftelige tilværelse i Bergen, København og andre steder, til sidst i Paris. Den indeholder en række afskedshilsener efter landsforvisningsdommen, bl.a. af familien Rahbek i Bakkehuset (5.2.1800).¹¹⁾ I Paris sluttes stambogen med indførsler af botanikeren Martin Vahl fra Bergen og zoologen Johan Christian Fabricius, forfatteren til „Reise nach Norwegen“.

Rejser til Italien i slutningen af 1700-tallet afspejler sig kun i to stambøger; den tredje stambogsejer med dette rejsemål (Børge Thorlacius) har sine indførsler fra tiden 1826-28. Da teologen og orientalskand *Andreas Christian Hviid* 1777 modtog et rejsestipendium, anskaffede han sig en stambog, som fulgte ham på rejsen gennem hele Europa. Han studerede

Freundschaft machet / sich wohl sein /
Freundschaft halten / eront allein.

Nürnberg. den 23. Martij
1759.

M. 19. Ich will / dir ein
Wort schreiben / das dir
geringsten Schaden
machten / dir gegeben
sein und nicht
Kilian Lang.

234

Tegning af Kilian Lang, med kalligræferet indførsel, dat. Nürnberg 23.3.1759, i Frederik Seidelns stambog, Thott 575 8°. Lidt fornindsket.

først de østerlandske og klassiske sprog i Göttingen, men drog i efteråret 1778 derfra over Wien til Italien.¹²⁾ Mange italienske lærde har skrevet deres hilsener i hans stambog, blandt dem Propagandakongregationens sekretær, den senere kardinal Stefano Borgia. Blandt de romerske indførsler findes kun én landsmand, nemlig teatermaleren T. Bruun, som ledsager sin hilsen med en tegning. I april 1780 rejste Hviid over Livorno til Paris, hvor han mødte kobberstikkeren Georg Haas (10.7.1780), der opholdt sig i byen med understøttelse fra Kunstakademiet.

Biskoppen og kirkehistorikeren *Friedrich Münter* har efterladt sig hele tre stambøger med vidt forskelligt indhold. Den ældste med indførsler fra hans studietid 1778-81 i København indeholder kun få navne på studiekammerater, men mange på kulturpersonligheder og repræsentanter for de højere kredse. Den vidner om hans kontakt med Bernstorfferne og med Bakkehuskredsen, hvorfra en del indførsler stammer. Den næste stambog indeholder venner og bekendte fra studietiden i Göttingen 1782-83. Begge udmærker sig ved et stort antal silhouetter. I foråret 1784 begav Münter sig med kgl. understøttelse på en rejse til Italien og anlagde samtidig sin tredje stambog, hvori hans rejserute og bekendtskaber ret nøje kan følges. Blandt de mange kendte navne er kun få med tilknytning til Danmark, således foruden enkelte diplomater i Wien og Venezia Georg (og Maria) Zoëga med en udateret indførsel, sikkert fra Rom, og sammesteds maleren Johan Hermann Cabott (21.12.1786). Under sit halve års ophold i Rom knyttede Münter også forbindelse med den lærde Stefano Borgia, der efterlod en venskabsforsikring i stambogen.¹³⁾

Der findes også enkelte interessante stambøger uden for den sædvanlige kreds. I 1954 publicerede Hugo Matthiessen en udførlig biografi over Jørgen Scheel til grevskabet Scheel, stamhuset Gl. Estrup samt Ulstrup og berettede bl.a. om den unge greves ophold i Göttingen 1787-88 med pralende ødselhed, mange eskapader og udskejelser.¹⁴⁾ Grevens stambog fra denne rejse, eller rettere sagt nogle bevarede løse blade fra samme, har siden 1921 været i Kgl. Bibl., dog under et andet ejernavn,¹⁵⁾ og har ikke været kendt af Hugo Matthiessen lige så lidt som en anden interessant kilde med nær tilknytning til greven, nemlig den stambog, som dennes kammertjener *Michel Lange* anlagde under opholdet i Göttingen og som blev ført under den følgende rejse til Paris og senere hjemme, helt frem til 1822, da ejeren sad som sognedegn i Rimsø ved Grenå.¹⁶⁾

Langes stambog er af særlig interesse, fordi vi her møder en kreds, som normalt ikke forekommer i de almindelige studenterstambøger. Kun enkelte af dem findes i universitetsmatriklen, resten er tjenende og opvar-

tende personer, logiværter, købmænd, håndværkere o.a., og mens studentstambøger ofte indeholder indførsler om, men sjældent af kvinder, er disse pænt repræsenteret hos Lange. Om hans egne eller de sædvanlige studenterkærester er blandt dem, må stå hen. Stambogen er anlagt i foråret 1788, efter nogen tids ophold i Göttingen, og tysk er det fremherskende sprog, som ejeren også benytter på titelbladet. Efter en udflugt til Kloster Marienstein i begyndelsen af september slog afskedens time. Der synes at være blevet tid til et længere ophold i Frankfurt a. M. Målet var Paris, hvor opholdet afsluttedes i maj 1789. Fra denne by stammer adskillige indførsler, som på ingen måde bebuder revolutionens komme, men er holdt i en jævn nøjsom tone, som når f.eks. en kollega skriver:

Naar vi har kuns daglig Mad og Drikke
Og dertil Klæder net
og vor Lumme Penge fattes ikke
Resten findes meget læt.

Efter hjemkomsten i juli 1789 tog Lange på Ulstrup afsked med grevens ledsager, den senere biskop Jens Bloch. Nogle måneder senere skrev også Langes kollega på Ulstrup, den schweiziskfødte Adam Würgler i stambogen. I juni 1790 blev Jørgen Scheel gift, og hans kammertjener har åbenbart været med på bryllupsrejsen, som gik til familien i Holsten og til Hamburg. Derefter slog det unge par sig ned i København, hvilket bekræftes af adskillige indførsler i Langes stambog, hvor vi bl.a. møder flere medlemmer af familien Heidner og grevens kommissionær Berend Israel Joachim, der senere havde det ubehagelige hverv at udvirke henstand med betalingen af grevens betragtelige gæld hos pengeudlånere. Lange fulgte ikke med greven på dennes langvarige rejse til Italien og senere Frankrig, som blev påbegyndt 1796 og varede til 1801. Han var nemlig blevet gift det førstnævnte år og måtte åbenbart tænke på sin familie, navnlig da grevens økonomiske forhold var elendige. Han har dog længe bevaret en vis tilknytning til Scheel (nu Sostrup). Fra tiden efter 1810 er der kun et par spredte indførsler, deraf en enkelt 1816 fra Rimsø, hvor han var blevet sogneegn. Stambogens kreds bliver yderligere begrænset derved, at hverken greven eller hans familie har skrevet i den; i det hele taget glimrer adelige ved deres fravær, og det er muligt, at Lange har haft en særskilt stambog til sine finere bekendtskaber.

Blandt de 11 stambøger med kvindelige ejere er forholdsvis mange anonyme og ingen særlig fremtrædende. Nogle blev præstefruer (Grundtvig, Winther), andre var gift med embedsmænd (Lindemann), eller re-

præsenterede købmandshjem (Ploug). Disse stambøger afspejler som regel hjemmets omgangskreds, ledsager ejerinderne også på rejser til slægtninge og venner, kun få bevæger sig uden for landets grænser. Et enkelt eksempel herpå er den stambog, som *Dorothea Elisabeth Plum* anlagde i anledning af sit bryllup med kgl. overkirurg Paul Isert i Guinea. Den blev ført nogle få måneder i 1788, på en rejse til ægtemandens familie i Angermünde (Brandenburg) og i begyndelsen af juli i København, da de forberedte sig på rejsen til Guinea. Optimistiske afskedshilsener fra familie og venner ledsagede dem. Således skrev broderen, den senere biskop Frederik Plum, den 9.7. på Elers kollegium:

Reis til de Sorte
Men bliv ei borte
Evig hos dem
Om to Gang tvende
Aar maa Du vende
Næsen til Danmark, dit Hiem.

Saa vil jeg sige
„Hvordan min Pige
Leved Du der?“
Thi det lod ilde
Om jeg nu vilde
Spørge det, mens Du er her.

Naar Du da smiler
Munter og iiler
Hen i min Arm
Glad ved Din Lykke
Saa vil jeg trykke
Dig og Din Mand til min Barm.

Det gik dog helt anderledes. Den energiske Isert, der vendte tilbage for med offentlig støtte at iværksætte sine planer om plantager til dyrkning af kaffe, kakao, bomuld og andre tropiske planter, nåede kun at tage forberedende skridt, før han i januar 1789 døde af feber. Kort efter nedkom hans hustru, men både moderen og barnet blev ligeledes dødens bytte.¹⁷⁾

Sprog og indhold. I rejsstambøger overholdes stadig de gamle rækkefølgeprincipper, idet de ranghøjeste kommer først, de nærmeste venner og

kammerater sidst. Enkelte har været særlig ude om sig for at erobre den sidste plads, f.eks. Casper Christopher Schøller Stabell, der skrev sidst hos både Laurids Engelstoft (10.10.1797) og H. V. Lundbye (30.10.1797) og kunne da nøjes med den ofte benyttede sentens „Ultimus in libro nulli in amore secundus“. Men i andre stambøger, navnlig hos damerne, går man frem fra begyndelsen, i kronologisk rækkefølge. N. H. Tegders stambog indledes således af visedigteren Rasmus Frankenau, der markerer sin rolle med disse linier:

De første sidst, de sidste først skal være
Saa lyder jo en gammel christen Lære
Dog haaber jeg, skjønt først mit Navn jeg skriver
At i din Barm jeg ei den sidste bliver.

I sproglig henseende er der nu en større variation end tidligere. Mange latinske citater overlever dog alle omskiftelser, men levende sprog vinder frem. Tysk og fransk er de mest benyttede, engelsk forekommer ret jævnlige. Men navnlig i de stambøger, som føres i Danmark, har landets eget sprog overvægten og anvendes især af de mange kvinder, der stadig hyppigere griber til pennen ved siden af deres mandlige slægtninge og venner. Dansk benyttes af jævne folk, men også af personer med digteriske evner eller ambitioner, der gerne vil spille på dette instrument. I særklasse på dette punkt er Fr. Carl Schleppegrells fine stambog, hvis indhold er så litteraturhistorisk, at den fortjener en særlig afhandling. Men også i de andre stambøger findes der perler af skiftende kvalitet, som tjener til belysning af tidsånden og -stemningen. I de fleste tilfælde nøjedes man dog med konventionelle ønsker eller citerede et moraliserende vers af en af tidens yndlingsforfattere.

Professorer og andre personligheder, hvis navne var i høj kurs hos stambogsejere, fattede sig dog som regel i korthed, brugte undertiden samme citat. Den ordknappeste blandt dem er *Ludvig Holberg*, der sparede citaterne og nøjedes med at ønske held og lykke på vejen, således f.eks. til Peder Hersleb (28.3.1752) og Martin Hübner (19.5.1752). En af de hyppigste stambogsskrivere er digteren *Knud Lyhne Rahbek*. Vi møder ham for første gang som knap 16-årig student 14.11.1776 hos Sejer Olrog, med et latinsk digt af Horats. Tre år senere citerede han Goethe hos Nic. Outzen. 8.7.1780 skrev han i Bakkehuset til Fr. Münter som sit valgsprog et vers af Ewald:

Og sank vi under Nøden
Da smilte Armes Ven

Da gav han venlig Døden
Et Vink at ende den!

Til H. V. Lundbye skrev han 18.8.1794 et længere dansk digt med nogle linier på latin. Malthe Conrad Bruun fik 5.5.1796 nogle linier af Lessings „Nathan der Weise“. Begge sidstnævnte indførsler er ledsaget af hans oftest benyttede valgsprog „Fuimus Troes“. Hans afskedshilsen til P. A. Heiberg 5.2.1800 indledes med et fransk citat af Voltaire, der med et tilsvarende tysk indrammer et længere afskedsdigt på dansk underskrevet af „Din Ven, Medstrider og Medliden“.¹⁸⁾

Modersmålets øgede betydning som stambogssprog betød tillige et større udbud af mere eller mindre vellykkede digteriske forsøg, undertiden af anselig længde, hvilket forudsætter, at ophavsmanden har haft rådighed over stambogen i nogen tid. Disse litterære aspekter kan bedst illustreres ved nogle supplerende eksempler af det righoldige udvalg af danske indførsler på vers.

En ynder af lange digte var *Peter Bergenhammer*, lærer ved Borgerdydskolen, senere overlærer i Odense, i flere henseender en original, men elskelig personlighed. Således skrev han 10.10.1797 vemodigt til Laurids Engelstoft:

Leg stundom bort den dybe Kant
Og Philosophers vise Blade
Om Dyd og Last og Falskt og Sandt
Selv Bøgerne fra Hedenold
Du undertiden kold
Paa Hylden uantasted' lade.
Og menende, at Lærdom uden Fryd er Tant,
Opliv ved fulde Glas iblandt
Her efterladte Venners Minde,
Dem uforandred' Du skal finde
En Plads imellem dem at have
Anseer jeg for en gunstig Lykkes Gave.

Blandt de digtende studenter kan endvidere fremhæves teologen *Hans Bastholm*. Han skrev 16.10.1794 i Göttingen et længere digt i tidens følelseladede stil i E. S. Hammers stambog; til O. C. Behr fandt han 11.9.1795 i Kiel muntre toner:

Da endelig vi skilles maae
Saa ønsker jeg du snart et Præstekald maae faae

Lidt Roelighed, en buttet Mave
En vever Kone som kan Maden lave
som til sin søde bitte Mand
en Pibe stundom tænde kan
Som Glutter skaffe kan der op kan æde
Hvad Du maae for om Helligdagen svede
Jeg desforuden ønske vil
at jeg maae kunde hielpe til
En Aftenstund engang iblandt fortære
Hvad Kone, Du og Glutter kan undvære.

Forfatteren Thomas Christopher Bruun formulerede 10.4.1793 en lyrisk afskedshilsen til E. S. Hammer:

Blidmilende Sundhed med hulderig Haand
Dig lede igiennem Germaniens Steder.
Med forskende Øye, med tænkende Aand
Sku Menneskets Indre, kiend Folkenes Sæder.
Beriget med Kundskab til Fødelands Gavn,
Iil derpaa til elskende Venner tilbage;
Og nyd i Naturens og Kierligheds Favn
Hvad Nøysomhed skienker, lyksalige Dage!

Andre forsøger sig mere ubehjælpsomt i samme genre, som f.eks. malerværkskontrollør Simon Themstrup, der 20.2.1795 i København skrev til maleren Hans Hansen:

Først reis min Ven til Dresden
Mod i Brystet, Been i Næsen
saa reis mandig hen til Rom
kraftig Pensel der bekom
Store Mestre vel studeer
Gido Rene, andre fleer
Titian og Romanus
Gorofalo, Giordanus.
Kom som Kunstner hiem igien
da omfavner ieg min Ven.

Disse oprigtige forsøg på at rime sig frem til en afskedshilsen er ofte ikke skrevet med henblik på offentliggørelse som f.eks. vers af mere eller mindre berømte digtere, der så hurtigt som muligt lod deres stambogs-

bidrag publicere. Trykte stambogsvers er så talrige i slutningen af 1700-tallet, at de ligefrem danner en litterær genre; gennem disse får vi tillige kendskab til vers i nu tabte stambøger.¹⁹⁾ Samtidig tjente de som eksempler for andre og kunne, eventuelt med en smule tilpasning og omskrivning, genbruges. De fleste havde deres yndligscitater og -forfattere, ligesom tidligere f.eks. Horats og Cicero, nu Rahbek og Baggesen. Den sidste blev således genbrugt af botanikeren J. W. Hornemann, der 5.4. 1797 i København med behørig kildeangivelse skrev til H. V. Lundbye:

Naar Døden Livets Praas engang os slukker ud
 For os et helligt Kongelys at tænde
 Naar giennem Graven vi gaar hiem til Gud,
 Til Livet uden Ende.
 Naar Wade-Støvlerne, som tynged' Sielens Been,
 Imens den vadet giennem Livets Moser,
 I Dødens Støvleknegt aftrækkes Een
 Tilligemed de vaade Hoser
 Da troe mig ædle Ven!

Seqvenzen har jeg glemt, men det er lige meget
 Det ey den første var, som jeg har stræget.²⁰⁾

To år senere (28.3.1799) skrev han i Paris til Laurids Engelstoft:

Naar Engelstoft De sidder hen i Tiden
 og gotter Dem ved opfyldt Pligt og Grød,
 Og, som jeg haaber snart vil skee, ved Siden
 Af elskte Kone (bliv kun ikke rød,
 De har vel og som andre Folk en Pige,
 Hvis ikke faaer De sagtens Een)
 Lad da en Tanke stundom stige
 Hen over Belt og Sprogøe til der' Ven.²¹⁾

Under et ophold i London mødte den senere kollegiedeputeret Fr. Stoud sin gamle kammerat G. J. Thorkelin og skrev 22.2.1790 med et suk efter frihed:

I Skolens glade Tiid, & nu i Engelland
 Toe Gange nøde vi den ædle Friheds Stand
 Men naar den tredje Gang? O Dannemark belønner
 Vel engang i sit Skjød med Friched sine Sønner.

69

Ramlinga en fornem Bramin
ind. Permande - Pagader i Tranquebar.

1796 d. 3° Martii 96. *W. G.*

Tegning af Ramlinga, en fornem brahman, af B. v. Wickede, dat. Tranquebar 3.3.1796,
i N. H. Tegders stambog, Ny kgl. Saml. 657 8°. Lidt formindsket.

Oplysningstidens og Sturm-und-Drang-periodens idealer, men navnlig den franske revolution øvede sin indflydelse. Dens slagord optræder mere eller mindre dulgt, undertiden blandet med kristelig etik, som f.eks. hos Fr. Fabritius, der 13.7.1796 på Kærsgård skrev til Hans Hansen:

Nyd glad den rige Deel af Livets Goder
thi den som gav dig dem saa gierne glad dig seer
men glem ei, Neger-slaven er din Broder
og millioners Hersker Intet meer!

Afskedshilsener kunne også indeholde nyttige råd. Blandt Per Forsskåls ledsagere på rejsen til Arabien var Carsten Niebuhr, ekspeditionens skatmester, der overlevede alle andre og derved kom til at tegne hele foretagendet. Ved afslutningen af sine studier i Göttingen skrev han i Gregers Wiedemanns stambog (2.10.1760)²²). Efter Arabien-ekspeditionen møder vi ham i Anna Margrethe Lindemanns stambog, hvor han 20.9.1774 bl.a. gav hende gode råd om, hvordan man skulle leve i tropiske lande for at bevare sundheden. Selv om den kølige aftenluft følte behagelig, skulle man passe på ikke at blive forkølet. Han anbefalede at stå tidligt op om morgenen og holde siesta, at spise et ordentligt måltid om formiddagen, men kun lidt efter kl. 12, med et hovedmåltid om aftenen. Man skulle passe på svine- og oksekød, i den varmeste årstid skulle man også kun spise lidt lammekød og fisk, kosten burde hovedsagelig bestå af grønsager, navnlig ris. En smule vin blandet med vand kunne ikke skade, men man skulle tage sig i agt for stærke drikke. Det var vigtigt ikke at spare noget for at sikre sig godt drikkevand.

Toldembedsmanden Fr. Chr. v. Scholten gav 14.8.1796 på Løgismose Hans Hansen flere praktiske råd, blandet med moralske betragtninger:

Tree Ting maae ieg anbefale den reisende Kunstner:

Forsigtighed (især i Italien) Taalmodighed og Arbejdsomhed.

Tree Ting maae De vogte sig for: falske Venner, falske Penge og falske Viine, og dersom De bliver ved at unvære Viinen, saa sættes Piger i stædenfor Viinen.

Tree Ting maae min Br. bringe med tilbage: Deres Beskedenhed, ordentlig Levnet og gode Rygte eller Omdømme.

Tree Ting ønskes Dem: Sundhed, Glæder og Lykke, ved ikke at have det sidste, mislykkes de bedste Foretagender,

og Tree Ting udbedes af Dem: at iagttage alt det, som staaer i dette pag. 26, at male min Kone frit, naar De kommer tilbage og at beholde i venskabelig erindring mig . . .

Væsentlige begivenheder afspejles sjældent i stambøgerne, dertil er personkredsen i de fleste ret begrænset. Stadig flere bevæger sig i den nærmeste familie- og vennekreds med enkelte berømte folk ind imellem; dette gælder navnlig damestambøgerne. Visse navne leder man forgæves efter. Eksempelvis forekommer Struensee overhovedet ikke, selv om han sikkert ligesom sine samtidige har skrevet adskillige venskabsforsikringer, men efter hans fald kunne hans navnetræk næppe tjene som anbefaling, og det må formodes, at sådanne skyndsomst er blevet fjernet. Familien er dog repræsenteret ved hans fader Adam Struensee, såvel under dennes virke i Halle, hvor han skrev en hilsen til Peder Hersleb (10.10.1754), som i Altona, hvor han hilste Joh. Adr. Bolten (3.4.1760).

Af de mange tyske lærde, som findes i stambøgerne, kan eksempelvis nævnes den klassiske filolog Christian Gottlob Heyne (1729-1812), siden 1763 professor i Göttingen, der har haft kontakt med og øvet indflydelse på mange danske,²³⁾ hans fagfælle, nyhumanisten Friedrich August Wolf (1759-1824) i Halle, der hørte til Goethes kreds,²⁴⁾ og i Jena filosofen Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), der videreudviklede Kants filosofi.²⁵⁾ I Göttingen mødte de danske studenter også fysikeren Georg Christoph Lichtenberg (1742-99), kendt som en fremragende videnskabelig forfatter,²⁶⁾ og orientalisten, den kritiske bibelforsker Johann Gottfried Eichhorn (1752-1827).²⁷⁾ Af andre berømte navne kan nævnes digteren Fr. G. Klopstock, som 14.4.1795 skrev en hilsen på latin til E. S. Hammer, der rejste som hovmester for den unge greve C. C. S. Danneberg-Samsøe.

Af andre rejsemål i Tyskland kan foruden Weimar, hvor Goethe fra 1775 residerede, nævnes Dessau, hvor oplysningstidens kendte pædagog Johann Bernhard Basedow, der i mange år havde været i dansk tjeneste som professor i Sorø og Altona og formået at gøre sig upopulær med sine nye ideer, 1774 oprettede lærestalten „Philanthrophinum“, hvor indlæringen skulle foregå ud fra elevernes egne erfaringer. Besøg hos ham markeres i Sejer Ologrs stambog (9.6.1778). I øvrigt fremhævede Basedow ved sine indførsler altid sin tilknytning til Danmark.²⁸⁾ Ved samme lærestalt virkede fra 1781 som lærer Christian Gotthilf Salzmann, der 1784 i Schnepfenthal ved Gotha grundlagde en filantropisk opdragelsesanstalt efter Basedows forbillede, med en almindelig uddannelse som formål, idet hovedvægten var lagt på den praktiske dygtiggørelse. Den besøgte i august 1795 af Gregers Begtrup og i april 1798 af Laurids Engelstoft og Børge Thorlacius. Disse besøg markeres ved indførsler af anstaltens stifter og tillige af hans svigersøn og medarbejder Christian Ludwig Lenz, senere rektor i Nordhausen, der 1796 var i København.²⁹⁾ Hans hilsen til Thorlacius ledsages af en henvisning til venskabsbånd fra dette besøg.

Af sære indførsler har Abraham Kall en på dansk af Joh. Jac. Everth, født 7.3.1735 i Königsberg uden hænder og fødder, skrevet 4.8.1766 på universitetet i Göttingen med armstumper, som kun nåede til albuen, med pen skåret med munden, og som et særlig raffinement underskrev han sig både ret- og spejlvendt.

Enkelte stambogsejere har nøje fulgt deres indskrevne venners levnedsløb og gjort bemærkninger herom. I mange tilfælde er vennerne døde, og deres skæbne markeres da enten af et kors eller en gravhøj med kors, tilføjet dødsår. Dette gælder således K. L. Rahbek, der enkelte gange tillige har tilføjet et mindedigt, og L. H. Schaumburg, hvis righoldige stambog indeholder nærmere oplysninger om de enkelte navne, hovedsagelig militærpersoner, han har været i kontakt med. Andre som f.eks. G. J. Thorkelin og Frans Thestrup nøjedes med at forsyne de indførte navne med titel- og stillingsbetegnelser. Nogle gange har senere ejere forsøgt at identificere personer bag navnene (J. P. Schellenberg).

Af illustrationer bliver blomstergengivelser nu fremherskende. Det er navnlig damestambøgernes mange veninder, der med deres indklæbede eller broderede blomster og romantiske tegninger har ønsket at bevares i erindring. Sådanne indførsler optræder nu også stadig hyppigere i mændenes stambøger. Af og til er hele sider omgivet af blomsterranker. Som et særligt mindeobjekt forekommer fra denne periode fastgjorte, som regel ringformede hårfletninger. Som en fornyelse af illustrationer optræder nu også portrætsilhouetter, talrigst repræsenteret i Jacob Rieters og Fr. Münters stambøger.³⁰⁾ Silhouetter tager efterhånden en væsentlig del af indførslernes plads og bidrager til en synlig erindringskontakt. Flere stambøger indeholder desuden portrætter, enten som stik eller også som originaltegninger. I Nic. Outzens stambog findes således et portræt af ejeren, tegnet 5.5.1778 af Paul Ipsen fra Oland. Titelbladet er enkelte gange udført af kendte kunstnere, f.eks. står kobberstikkeren Terkel Kleve for titelbladet i Sejer Olrogs stambog. Af eksotiske motiver kan nævnes en tegning af en fornem brahman af B. v. Wickede 3.3.1796 i Trankebar i N. H. Tegders album.³¹⁾ Men selv illustrationerne blev efterhånden sat i system, henimod slutningen af århundredet kommer der løse trykte stambogsblade med forskellige motiver: fra universitetsbyer, fra naturen, med allegoriske fremstillinger o.l., navnlig trykt hos Wiederhold i Göttingen. Sådanne blade findes hos Laurids Engelstoft, Jørgen Scheel og Børge Thorlacius.

Stambogsskikken omtales hyppigt i samtidig litteratur, og stambøgerne nævnes i erindringer og dagbogsoptegnelser. Således beskriver A. C. Hviid, der under sin udenlandsrejse førte både stambog og dagbog, i den

Symb:
 保宗

1. 25. Martij
 MDCCLXXXV.

H. Frost

37

Farvelagt tegning af en kinesisk mandarin, af justitsråd, inspektør ved Vaisenhuset Hans Henrik Frost, dat. 23.5.1795 (København), i N. H. Tegders stambog, Ny kgl. Saml. 657 8°. Lidt formindsket.

sidste også den første, idet han i forbindelse med en skildring af studenternes afsked med Göttingen skriver:

De have her alle hver sin Stambog, hvori deres Venner have indført Mottoer, og Sentenser til evig Afmindelse om deres akademiske Broderskab. I disse findes og Professorernes og deris meest elskede Venners Siloutter, hvilke gøres her ret got. Ved Enden af Bladet indsluttes undertiden i et Hierte de første Bogstaver af det Evas Barn, de udenlands kunne have havt for Øine, for ikke over Studeringerne reent at glemme det Kion, hvortil deres rette Dulcinea hører. Disse Hierter har jeg dog meest seet i deres Stambøger, som ere komne fra Leipzig.³²⁾

Dette giver forklaringen på sådanne mystiske hjerter, som undertiden forekommer i indførslerne, der desuden kan være ledsaget af forskellige frimurertegn og studenterlogesymboler. Stambogsblade fra denne tid giver indtryk af bevægelser og brydninger i samfundet, de illustrerer udviklingen og yder et vægtigt bidrag til kulturhistorien.

Det kunne ikke undgås, at skikken til tider udartede til manér, til formelig jagt på autografer. I sin beretning om en rejse fra København til Vejle 1796 giver fuldmægtig, senere departementschef under Generalitetet Johan Christian Hedegaard en ironisk beskrivelse af stambogsplageriet. En tilfældig herre bad ham om at skrive i sin stambog, idet han i så fald ville komme i et godt udvalgt selskab. Den fremmede rakte ham „en græsselig tyk forgyldt Bog med Sigende: seer De, jeg har mange Venner“. Dette får Hedegaard til at ironisere over, at mange fandt fornøjelse i at tvinge alle de mødte til at skrive i deres kære bog og senere prale af deres hjertevenner. Han havde kendt en, der havde ikke mindre end fire forskellige stambøger: den første beregnet for de egentlige lærde, fyldt med alskens kloge tankesprog, den anden bestemt for unge piger, med hjerterørende indhold, den tredie med titlen „mine fidele Venners Erindring“, hvor rokokodigtere og „Musenalmanach“ var godt repræsenteret, og endelig den fjerde, som var helliget ejermandens familie, såre kedsommelig, bortset fra nogle tantepåmindelser, som ikke var til at forkaste – den sidste bog var i øvrigt mindst slidt.³³⁾

Også fra udlandet hørtes kritiske røster om danskernes stambogsvaner. Fra sit ophold i Göttingen 1798 gav den norske filolog Georg Sverdrup et eksempel på, at danske ikke kun brandskattede Tysklands lærde, men også fyrster med deres stambøger. Han tilføjede, at man i Jena gjorde sig lystig over „denne vore lærde landsmænds manér“.³⁴⁾

Stambøger i andre samlinger. Med denne periode forøges stambøgernes antal i andre samlinger og i privateje; nu er der langt flere stambøger bevarret uden for Kgl. Bibl. end tidligere. Mange af dem er indgået til biblioteker, museer og arkiver inden for landsdele, som nu ligger uden for Danmark – de norske findes hovedsagelig i Oslo, slesvig-holstenske i størst antal i Kiel, men også i Flensborg og Slesvig, dertil kommer Altona, mens enkelte må søges i andre hamburgske samlinger.

I selve Danmark er Kgl. Bibl.s samling dog absolut den største fra denne periode, selv om enkelte findes andre steder, flest i Rigsarkivet, således to særdeles fine stambøger efter digterinden *Friederike Brun* med indførsler af hendes hjemlige og udenlandske venner 1782-1833, suppleret med en silhouetbog. Endvidere har Rigsarkivet stambøgerne efter *Frederik von Wallmoden*, hovedsagelig fra hans studier i Kiel og Leipzig 1782-84, teologen *Wolf Frederik Engelbreth* fra hans ophold i Göttingen og Rom 1791-95, *Alexander Kölpin*, senere toldforvalter i Lütjenburg, fra tiden 1782-90, den senere preussiske vicekonsul *Charles Thalbitzer* i Helsingør med indførsler fra hans lære- og forretningsrejser til Tyskland og England 1788-1804, og endelig en stambog med løse blade efter *Margrethe Catharina de Thurah*, f. Behr, gift med soofficeren Albert de Thurah, der faldt i slaget på Reden 1801.³⁵⁾ Hendes stambog fra tiden 1796-1820 har til dels samme personkreds som broderen Otto Christopher Behrs album i Kgl. Bibl. I landsarkivet i Åbenrå findes stambøgerne for de nordslesvigske sognepræster *Andreas Boisen* fra studierne i Kiel 1784-86 med enkelte senere indførsler fra Åbenrå-egnen og *Andreas Christian Mathiesen* fra 1789-1800 fra hans studier i Kiel og senere ophold i Jylland og København.³⁶⁾ I Sorø Akademis bibliotek opbevares stambogen for *Jens Lowson*, påbegyndt 1772 i Sorø og fortsat under studier i Göttingen 1772-73, Leipzig 1774 og senere såvel hjemme som på rejser i Norge og Tyskland.

Af stambøger i danske museer kan nævnes *Knud Lyhne Rahbeks* intime stambog med navne fra tiden 1782-1828³⁷⁾ og den senere sognepræst i Ansager *Vilhelm Fabricius'* album fra studieårene 1792-98 i København,³⁸⁾ som begge findes i Bakkehusmuseet. Kobberstiksamlingen har stambøgerne efter hofminiaturmaleren *Christian Hornemann*, navnlig fra hans udenlandsrejse 1788-1803, med mange illustrationer³⁹⁾ og kobberstikkeren *Johan Georg Preisler*, hovedsagelig fra hans rejse til og ophold i Paris 1781-87. Teatermuseet har skuespilleren *Frederik Schwarz'* navnerige stambog med mange illustrationer fra perioden 1793-1820.⁴⁰⁾ På Nationalmuseets 3. afdeling opbevares stambøgerne efter grosserer *Wilhelm August Raasch*, anlagt i anledning af hans rejse 1784 fra Stettin til København, hvor stambogen føres til 1796, og *Therese Lorck*, datter af dansk

konsul i Memel (Klaipeda), med de fleste indførsler fra Memel og Königsberg fra 1798 frem til 1800, da hun blev gift med grosserer L. N. Hvidt; derefter indeholder bogen kun få navne frem til 1837. Museet på Sønderborg slot har gartner *Nicolai Vothmanns* album fra hans ungdoms- og læreår 1780-1802, ført på samme egn,⁴¹⁾ og Odder Museum ejer en stambog efter *Peter Kaae*, sognepræst til Lintrup, med indførsler fortrinsvis fra hans studietid og ophold i København 1799-1805.⁴²⁾

I Sverige har Uppsala Universitetsbibliotek bl.a. stambøgerne for *Nicolaus Friedrich Pflueg* fra Itzehoe 1770-75, hovedsagelig fra hans studier i Göttingen, *Johann Friedrich Dame*, senere sognepræst på Sjælland, 1776 fra Husum, Kiel og Friedrichsort. Desuden kan nævnes *Gustaf Theodor Keysers* stambog med indførsler fra hans ophold i Christiansfeld o. 1799. I Niedersächsisches Staatsarchiv i Wolfenbüttel findes stambogen for *Ernst Ludwig Cirsovius* fra Glückstadt, hovedsagelig fra hans studier i Helmstedt og Jena 1757-59. Af interesse er endvidere en stambog for *Johann Friedrich Otto*, senere borgmester i Blankenburg, med mange indførsler fra hans studietid i Kiel 1789-90 og efterfølgende ophold i Fredericia og på Fyn, navnlig på Wedellsborg, frem til 1800. Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek i Göttingen har stambogen for *Arnold Andreas Petri* fra Tønder, indeholdende mange navne fra hans studier 1766-68 ved samme universitet. Andre to slesvig-holstenske stambøger findes på Städtisches Museum i samme by, nemlig for *Heinrich Christian Boie* fra Meldorf med indførsler fra Göttingen, Jena og Halle 1764-66 og for *Christian Heinrich Mackeprang* fra opholdet i Göttingen 1766-68. Museum für Kunsthandwerk i Frankfurt a. M. har i sin omfattende stambogssamling en fra selve Danmark, som den senere finansdeputerede *Christian Birch* har benyttet, hovedsagelig under sine studier i Göttingen 1780-81,⁴³⁾ og desuden en stambog for *Friedrich Johann Bruhn* fra Slesvig fra hans studier i Jena, Göttingen og Kiel 1788-90. Germanisches Nationalmuseum i Nürnberg har ligeledes mange stambøger, deriblandt enkelte fra hertugdømmerne. Interessantest og indholdsrigest er et album for *Nicolai Outzen* fra Tønder fra hans studier i Kiel 1775-77, som afsluttes med hans rejse til København, hvor han blev huslærer hos Balthasar Münter. Da var stambogen næsten udskrevet og blev afløst af en ny, som findes i Kgl. Bibl. Desuden kan nævnes stambogen for *F. A. Rachau* fra Eutin, overvejende indførsler fra hans hjemby 1766-78, navnlig af familiemedlemmer. Endelig besidder Bayerische Staatsbibliothek i München en enkelt slesvigsk stambog, benyttet af *Christian August Posselt* fra Ullerup under hans studier i Kiel og Göttingen 1779-82 og senere fortsat på hjemegnen, næsten lige til hans tidlige død 1788.

Flere stambøger fra denne periode er bevaret i privateje. I det Burman-Beckerske familiearkiv opbevares således stambøgerne for apoteker *Gottfried Becker*, hovedsagelig fra hans rejser til Tyskland, Schweiz, England og Nederlandene 1787-91, bl.a. med et digt af Jens Baggesen (København 7.7.1791), og for *Catharine Sophie Wilhelmine Becker, f. Willemoes*, med indførsler fra Fyn ca. 1798-99. Af andre kan nævnes en stambog for juristen *Stephan Jørgensen* fra hans udenlandsrejse 1782-83, som bl.a. bragte ham til Paris, og fra hans senere virksomhed på Fyn og i Viborg, som ejes af fru redaktør Jessen i Brande. *Sophia Dorothea Thalbitzer, f. Zinn*, forfatterinden til „Grandmamas Bekiendelser“, har efterladt sig en smuk stambog fra tiden 1796-1814, bl.a. med en indførsel af P. A. Heiberg (København 6.10.1796), som ejes af forfatteren Povl Ingerslev-Jensen. I de nævnte „Bekiendelser“ giver hun i øvrigt nogle prøver på indholdet og citerer også P. A. Heibergs indførsel (Memoirer og Breve IV, 1906, s. 125, dog med den forkerte datering 6.12.1795).

Alle disse stambøger har jeg med de nuværende ejeres velvillige tilladelse haft lejlighed til at gennemgå. Enkelte er behandlet, ofte ret udførligt, i forskellige tidsskriftartikler. Dette gælder således stambøgerne for grevinde *Amélie Münster-Meinhövel, f. Ompteda*, fra tiden 1783-96 med navne fra højadelige kredse i Danmark og Tyskland,⁴⁴⁾ og for *Karen Johanne Hornemann*, gift Bindesbøll, der gennem sin familie også hørte til kredsen omkring Baggesen, der har bidraget med et digt (21.5.1786); indførslerne strækker sig i øvrigt fra 1786 til 1798.⁴⁵⁾ Endvidere kan nævnes digteren *Peter Horrebov Hastes* stambog 1793-1818, som er rig på litterære navne og kunstnerisk udsmykning.⁴⁶⁾ Til samme gruppe hører endnu to damestambøger, nemlig efter *Henriette Holck, f. Lund*, med navne fra tiden 1794-1807, bl.a. fra hendes ophold i Tunis,⁴⁷⁾ og *Anna Christine Medem*, hovedsagelig fra 1797 til hendes giftermål 1801 med sognepræst Georg Frederik Brøchner.⁴⁸⁾ Af publicerede stambøger kan nævnes *Jens Baggesens*, som foreligger i en kommenteret facsimileudgave med 45 udvalgte blade fra tiden 1787-97,⁴⁹⁾ og litteraten *Jørgen Karstens Blok Tøxens* med 111 indførsler 1796-1842, især fra Kiel og København.⁵⁰⁾ Adskillige andre stambøger i privateje er sikret som mikrofilm i Kgl. Bibl.s filmsamling, som ikke omfattes af denne oversigt. Men der findes sikkert endnu flere bortgemt blandt familieklenodier.

Afslutning. Med nærværende oversigt afsluttes den gennemgang af Kgl. Bibl.s ældre stambøger, som blev påbegyndt 1974 i F & F XXI. I disse fire artikler er omtalt i alt 398 stambogsejere, deraf 295 repræsenteret med selvstændige stambøger; en anseelig kildegruppe, hvis betydning ræk-

Pennetegning af kobberstikkeren Terkel Kleve, som titelblad til Sejer Olrogs stambog, Ny kgl. Saml. 387 i 8°.

ker ud over landets grænser. Ved overgangen til 1800-tallet forstærkes imidlertid de tegn, som er særegne for poesibøger: en snævrere personkreds og indholdsmæssig ensformighed med ennemæssig begrænsning. Der findes dog stadig enkelte stambøger, hvor den gamle tradition lever videre, men sådanne bliver stadig færre, og fra midten af 1800-tallet får poesibøger, ofte ført af børn, og gæstebøger, hvor fine navnetræk som regel er tilstrækkelige, næsten eneret på at repræsentere denne skik. Kgl. Bibl.s samlinger indeholder også et pænt antal stambøger fra tiden efter 1800, således over 60 påbegyndt i tiden 1801-50. Over halvdelen af dem er ført af kvindelige ejere, de fleste i en ret snæver venne- og navnlig venindekreds. De kan naturligvis også være interessante og afspejler mange samtidsstrømninger, men der er et så langt spring fra dem til de rejsestambøger, som indledte skikken i 1500-tallet, at jeg har valgt efter en rejse på omtrent 250 år at standse her, på tærsklen til romantikken og nationalismen. Da jeg for snart 20 år siden fattede interesse for dette emne, var det på grund af det materiale, disse små bøger indeholder om udenlandsrejser. Ved hjælp af stambøger kan mange oplysninger i universitetsmatrikler og rejseberetninger verificeres og suppleres. Denne motivering falder nu bort, idet stambøgernes udvikling har ført dem ind i en anden problemkreds, som kun en sjælden gang berører udenlands-

rejser. Det har været et inspirerende strejftog med mange sidespring og spændende impulser, men mangt og meget er dog kun overfladisk berørt og venter stadig på en fyldestgørende behandling.⁵¹⁾

*Appendiks: Oversigt over stambogsejere 1751-1800
i Kgl. Bibl.*

Udarbejdet efter samme retningslinier som tilsvarende oversigter i F & F XXI, 1974, s. 36-44, XXII, 1975-76, s. 70-86 og XXIII, 1977-78, s. 59-69.

Kgl. Bibl. har desuden adskillige fotografier eller film af danske stambøger i andre samlinger eller i privateje. Disse er lige så lidt som afskrifter medtaget i nedenstående oversigt. Bortset fra nr. 49 (J. Fr. V. Schlegel) er stambogsblade ikke medtaget og heller ikke de samlinger af trykte stambogs-, lykønskings- og nytårsvers med plads til navn, som begynder at optræde i 1790erne (f.eks. NKS 4744, 4°).

1. *Ackermann*, Johann Friedrich, apoteker, † 1811. 55 indførsler 1766-80, 1810 fra Eutin, Lütjenburg, Århus, Frijsenborg, Horsens, Nyborg, København og Trondheim. – 3 ill. – Senere benyttet til skriveøvelser. – Prov.: 1971 fra Rigmor Jensen – *NKS 1280, 8°*.

2. *Begtrup*, Gregers Otto Bruun, landøkonom, † 1841. 75 indførsler 1793-96 fra Leipzig, Århus, Kiel, Altona, Schnepfenthal, Jena, Göttingen, Heidelberg, Zürich, Paris o.a.st. – Løse blade i æske – Foran i bogen en oversigt over ejerens rejse af J. H. Begtrup – Prov.: Købt 1871 på auktion efter J. H. Begtrup – *NKS 360ad, 8°*.

3. *Behr*, Otto Christoph, sognepræst i Odder, † 1799. 31 indførsler 1793-97 fra København, Göttingen, Kiel, Grenå og Rødsteenseje. – 3 ill. – Løse blade i æske – Prov.: 1911 fra apoteker Gottschalck. – *NKS 559, 8°*.

4. *Bollen*, Johan Adrian, præst og inspektør for vajsenuset i Altona, † 1807. 59 indførsler 1760-63, 1771 fra Altona, Hamburg, Flensborg, København, Slesvig, Rendsborg, Neuenkirchen, Erfde, Frederiksstad o.a.st. Bag i bogen register. – Prov.: O. H. Møller – *NKS 360e, 8°*.

5. *Brorson*, Christian Frederik, præst, † 1847. 54 indførsler 1787-1804 fra Ribe, Gram, Møgeltonder, Døstrup, København, Herlufsholm o.a.st. – 5 ill. – Prov.: 1973 fra Erik Reitzel-Nielsen. – *NKS 1302, 8°*.

6. *Bruun*, Malthe Conrad, digter og publicist, † 1826. 81 indførsler 1796-1800 fra København, Hven, Lund, Malmö, Hamburg, Paris o.a.st. – 2 tegninger. – Prov.: 1875 fra A. Malte Brun – Litt.: F & F VIII, 1961, s. 24-52. – *NKS 363i, 8°*.

7. *Bülow*, Johan, hofmand og mæcen, † 1828. 138 indførsler 1780-1826 fra København, Fredensborg, Odense, Gottorp, Sanderumgård o.a.st. –

61. *Wiedemann*, Gregers, mag., † 1762. 58 indførsler 1757-60 fra Rorup, København, Lund, Uppsala, Göttingen og Braunschweig. – 1 tegning. Foran ejerens biografi. – Prov.: 1968 købt på auktion efter K. F. Plesner. – *NKS 1240*, 8°.

62. *Winther*, Dorothea Catharine, † 1848, g. m. sognepræst Lars Tange Hjerm. 58 indførsler 1794-1803, 1815 fra Odense, Løgismose, Ausumgård, Holstebro, Vejrum, Onso, Århus o.a.st. – 12 tegninger. – Register bag i bogen. – Prov.: I familien Banners eje, skænket til Kgl. Bibl. 1910 af frk. M. Tidemand. – *NKS 552*, 8°.

63. *Witte*, A. M., (kvinde) fra Itzehoe. 39 indførsler 1793-96 fra Itzehoe, Kellinghusen, Hamburg, Altona, Glückstadt, Kiel og Bramstedt. – 3 silhouetter, 5 broderede og 3 tegnede blomster, samt 9 andre ill. – Løse blade i bind. – Prov.: 1939 fra litograf C. Andreasen. – *NKS 3603 I*, 4°.

64. *Anonym*, fra Slesvig-Holsten. 41 indførsler 1753 fra Jena. – Prov.: Temler s. 367, nr. 62. – *Thott 579*, 8°.

65. *Anonym* (fra København?). 14 indførsler 1755-67 fra København, Halle og Berlin. – Prov.: Temler s. 367, nr. 63. – *Thott 578*, 8°.

66. *Anonym* (formentlig adelig ejer). 35 indførsler 1770-71 fra Erfurt, Lausanne, Leipzig, Paris, Heidelberg, Frankfurt a. M., Göttingen, Dresden, Freiberg. – Prov.: Har formentlig tilhørt familien Good (se s. 217), købt 1957 af Rosenkilde og Bagger. – *NKS 1130*, 8°.

67. *Anonym*, student fra Slesvig-Holsten i Jena. 103 indførsler 1786-79 fra Jena, Zwätzen, Erfurt, Göttingen, Hannover og Meldorf. 4 ill. – Prov.: 1977 fra Ellinor Okkels. – *Acc. 1977/140*.

NOTER

(1) L. Bobé, *Das Stammbuch des Karlsschülers Jakob Rieter*, i: Westermanns illustrierte deutsche Monatshefte Bd. 98, 1905, s. 175-178; Sophus Jürgensen, *Maleren og Kobberstikkeren Jacob Rieter*, i: *Samleren* II, 1925, s. 71-74. – (2) Optegnelser om familien i *NKS* 1922, 2°. – (3) Sml. Leop. Heinr. Schomburg, *Reise von Kopenhagen nach Lissabon, dem Vorgebürge der Guten Hofnung und den Azorischen Inseln*, Odense 1784. – (4) Enkelte indførsler er nævnt hos H. P. Rohde, *Johan Bülow paa Sanderumgaard*, Odense 1961, s. 80, 113f. – (5) Sml. L. Daac, *Af Knud Lyne Rahbeks stambog*, i: *Museum* 1895, II, s. 177-196. – (6) S. Thomsen, *Frimureriet paa Fyn*, Odense 1891, s. 18. – (7) Om hans stambog, se Alexander Schott, *Das Kopenhagener Stammbuch des Caspar David Friedrich*, i: *Greifswald-Stralsunder Jahrbuch* Bd. 11, 1977, s. 133-160. C. D. F. opholdt sig 1794-98 i København, og stambogen indeholder bl.a. tegninger fra de sidste tre år. – (8) Stambogen og frimurerforbindelserne nævnes også i Hans Hansens dagbøger 1793-97, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist (*Memoirer*

og Breve bd. VI), 1907, bl.a. s. 38, 216f., 222, 227. Sml. Elise Konstantin-Hansen, Portrætmaleren Hans Hansen, i: Dansk Udsyn XXIV, 1944, s. 156-165. - (9) Om hans rejser og senere så sorgelige skæbne, idet han kun skal have elsket drik, ødselhed og lediggang, se Mogens Seidelin, Den Seidelinske Slægtsbog II, Odense 1960, s. 353ff. (10) Stiftet 1780, medlemsfortegnelse i NKS 769s, 2°. Disse numre anføres også i andre stambøger, således hos H. V. Lundbye (se ovf. nr. 33). - (11) Sml. D. H. Wulff, Et par Blade af P. A. Heibergs Stambog, i: Danske Samlinger II, 1866-67, s. 93; H. P. Rohde, P. A. Heiberg og Nic. Abildgaard. Et stambogsblad og en brevveksling, i: F & F VII, 1960, s. 50ff. - (12) Kort inden sin død publicerede A. C. Hviid 1. del af sin dagbog; hans ven A. Gamborg udgav 1788 et brudstykke af 2. del. Det udgivne går kun til 1778 og belyser ejerens studier i Göttingen og opholdet i Wien. Han nævner ret hyppigt stambogsindførsler, ofte med citater, sml. ovf. s. 160f. - (13) Indførsler registreret i korrespondentfortegnelsen i: Frederik Münter. Et Mindeskrift I:2, 1949, s. 171-242. (14) Hugo Matthiessen, En Greve, 1954.

(15) Som stambog for Nic. Kamph fra Gråsten. Ejerbetegnelsen er nu korrigeret, sml. i øvrigt ovf. nr. 27. - (16) Oplysninger om Michel Lange i Johan Arthur Langes samlinger, slægtstavle nr. 95 (Håndskriftsaml., Rigsarkivet). - (17) Ingeborg Raunkjær, Lægen Paul Iserts Breve fra Dansk Guinea 1783-87, 1917, s. 187f. - (18) Se ovf. note 11. Andre indførsler af Rahbek: til Stephan Jørgensen (stambog i privateje) Kbh. 30.3.1782, fornyet i Kiel 17.9.1783; til Jac. Eberh. Petersen (stb. i Schl.-Holst. Landesbibl. Kiel, quer 8°, 65 E 1) Kiel 28.8.1783; til Ber. Kordes (stb. i Univ. Bibl. Kiel, SH 405 DD-1) Kiel 17.9.1783; til Fr. Ludwig Schröder (stb. i Museum f. Hamburgische Geschichte, Gen. VIII 5002) Wien 14.6.1784; til J. Fr. V. Schlegel (blad i Erik Wallers saml., Univ. Bibl. Uppsala) Kbh. 23.8.1786. Alle disse indførsler er tyske, tilføjet „Fuimus Troes“. Under sit ophold i Paris skrev han 31.8.1784 i J. G. Preislers stambog (Kobberstiksaml.), først et fransk citat (Voltaire), dernæst dansk og endelig sit anførte latinske valgsprog. - (19) Stambogsvers forekommer i et stort antal af digtsamlinger, her skal kun anføres et mere perifert eksempel. Således anfører Astrid Wentzel i sin biografi af O. H. Mynster (1928) en række stambogsindførsler, bl.a. til Berner 26.7.1798 (s. 57f.), senere også til J. P. Orsleff (se ovf. nr. 40) og andre (s. 123-129). (20) Den originale version indgår i et digt af Baggese til A. C. Hviid, skrevet 1787, sml. teksten i: Poetiske Skrifter, udg. af A. Arlaud, bd. II, 1891, s. 29. - (21) Stammer fra et digt af Baggese til Morten Thomsen Bredsdorff, sml. teksten i: Poetiske Skrifter, udg. af A. Arlaud, bd. IV, 1899, s. 29. - (22) Allerede 7.9.1755 havde han i Göttingen skrevet en hilsen til Fr. Seidelin (fornyet i Berlin 8.8.1756). - (23) Indf. til A. C. Hviid 3.10.1778 og Børge Thorlacius 10.10.1798. - (24) Indf. til Børge Thorlacius i marts 1798. - (25) Indf. til Børge Thorlacius 2.1.1798. - (26) Indf. til A. C. Hviid 1.10.1778, Fr. H. Müller 14.4.1793, Gregers Begtrup 24.3.1796. - (27) Indf. til Gregers Begtrup 25.3.1796. - (28) Således betegnede han sig som „Prof. Danicus“ (indf. 4.3.1769 i Berlin til J. G. Krünitz, Brit. Library, London, Add. 18713, f. 57v), „Königl. Dän. Prof.“ (indf. 11.6.1770 i Berlin til J. H. Lidén, Uppsala Univ. Bibl., Hs. Y 81 a, s. 160) og „Prof. ex Dania“ (indf. 12.10.1772 i Dessau til E. Th. Lange, Herzog-August-Bibl., Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 276.4. Extravag., f. 94v.). - (29) Indf. 6.11.1796 i Køben-

havn i C. F. Brorsons stb., se ovf. nr. 5, f. 5. Om tilsvarende læreanstalter i Kbh. og besøg i Schnepfenthal, se Louis Bobé, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie-kreds VIII, 1917, Tillæg, s. 57-59.

(30) Silhouetterne hos Fr. Münter er for størstepartens vedkommende udført af Fr. Bernhard von Wickede fra Lübeck, se Bjørn Ochsner: i F & F I, 1954, s. 89ff. og Christa Pieske i: Zeitschr. d. Vereins f. Lübeckische Geschichte u. Altertumskunde Bd. 44, 1964, s. 67. - (31) Tegneren var en søn af den ovennævnte Fr. Bernhard v. Wickede og døde 1822 som regeringsråd i Scrampore, se Louis Bobé, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie-kreds, VIII, 1917, Tillæg, s. 142. - (32) Anders Christian Hviid, Udtog af en Dagbog holden i Aarene 1777-1780 paa en Reise igennem Tyskland, Italien, Frankrige og Holland, 1787, s. 153 (indført under 30.4.1778 i Göttingen). - (33) J. Chr. Hedegaards Reise fra Kiøbenhavn til Weile Anno 1796, udg. af Julius Clausen, 1918, s. 78ff. - (34) Udvalg af Breve hovedsagelig fra bekendte Nordmænd til Professor R. Nyerup, udg. af Ludvig Daae, Christiania 1861, s. 39f. (35) Om Rigsarkivets stambøger i almindelighed og de ovennævnte i særdeleshed, se min oversigtsartikel i: Festskrift til rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, 1978, s. 133-146. (36) En enkelt indførsel (N. G. Blicher, Randers 1.2.1796) er publiceret af Henning Haugaard i Sønderjysk Månedsskrift nr. 11/12, 1977, s. 334f. Stambogens ejer er dog fejlagtigt angivet som Knud Aagaard. - (37) Se ovf. note 5. Fotokopi i KB (ms. photo 62,8°). - (38) Else Kornerup, En Stambog paa Bakkehusmuseet, i: Frederiksberg gennem Tiderne XI, 1966, s. 69-101. - (39) Louis Bobé, Hofminiaturmaler Hornemanns Stambog, i: Juleroser 1921. - (40) Jan Neiiendam, Skuespilleren Frederik Schwarz' Stambog i Teatermuseet, i: Danske Museer IV, 1953-54, s. 47-58. - (41) Beskrevet af Jørgen Slettebo i: Arv og Eje X, 1961, s. 88ff. - (42) Thorvald Madsen, Et ukendt Stambogsvers af Oehlenschläger, i: Danske Museer III, 1952, s. 59-64. - (43) Vello Helk, Christian Birchs stambog (1779-86) i: Pers.hist. T. 1978, s. 105ff. - (44) Else Moltke, Gamle Stambogsblade, i: Juleroser 1932. - (45) Leo Andersen, En Stambog fra det 18. Aarhundrede, i: Nakskov Samfundets Aarsskrift II, 1944, s. 57-61; III 1945, s. 56-64 (stambogen ejedes da af ingeniør S. C. W. Bindesbøll). - (46) Ejnar Thomsen, Fra Litteratus og Toldinspektør Peder Horrebow Hastes Stambog 1793-1818, i: Kulturmind 1939, s. 137-168 (stambogen ejedes dengang af malerinden Benedicte Brummer, f. Olrik). - (47) Se Harald Holck i: Pers. hist. T. 82, 1962, s. 66f. (i forf. eje). (48) Jørgen Swane, Af Anna Christine Medems stambog, i: Vejle Amts Aarbog 1950, s. 54-65. Stambogen blev 1947 solgt på auktion. - (49) Theodor von Baggesen og Ed. Grupe, Blätter aus dem Stammbuch Jens Baggesens 1787-1797, Marburg a. L. 1893. (50) Blok Tøxens i 111 Numre aftrykte og tidsordnede Stambog, især fra Kiel og Kjøbenhavn, imellem Aarene 1796 og 1842, 1845. - (51) Efter afslutningen af denne oversigt føler jeg trang til at takke Det kgl. Bibliotek for storartet hjælp og enestående imødekommenhed under mine stambogsstudier gennem mange år. Denne tak gælder navnlig personalet i håndskriftafdelingen, men også andre, især forskningsbibliotekar Harald Ilsoe, der med stor interesse har fulgt arbejdet og stået mig bi med mange nyttige oplysninger.

rejser. Det har været et inspirerende strejftog med mange sidespring og spændende impulser, men mangt og meget er dog kun overfladisk berørt og venter stadig på en fyldestgørende behandling.⁵¹⁾

*Appendiks: Oversigt over stambogsejere 1751-1800
i Kgl. Bibl.*

Udarbejdet efter samme retningslinier som tilsvarende oversigter i F & F XXI, 1974, s. 36-44, XXII, 1975-76, s. 70-86 og XXIII, 1977-78, s. 59-69.

Kgl. Bibl. har desuden adskillige fotografier eller film af danske stambøger i andre samlinger eller i privateje. Disse er lige så lidt som afskrifter medtaget i nedenstående oversigt. Bortset fra nr. 49 (J. Fr. V. Schlegel) er stambogsblade ikke medtaget og heller ikke de samlinger af trykte stambogs-, lykønskings- og nytårsvers med plads til navn, som begynder at optræde i 1790erne (f.eks. NKS 4744, 4°).

1. *Ackermann*, Johann Friedrich, apoteker, † 1811. 55 indførsler 1766-80, 1810 fra Eutin, Lütjenburg, Århus, Frijsenborg, Horsens, Nyborg, København og Trondheim. – 3 ill. – Senere benyttet til skriveøvelser. – Prov.: 1971 fra Rigmor Jensen – NKS 1280, 8°.

2. *Begtrup*, Gregers Otto Bruun, landøkonom, † 1841. 75 indførsler 1793-96 fra Leipzig, Århus, Kiel, Altona, Schnepfenthal, Jena, Göttingen, Heidelberg, Zürich, Paris o.a.st. – Løse blade i æske – Foran i bogen en oversigt over ejerens rejse af J. H. Begtrup – Prov.: Købt 1871 på auktion efter J. H. Begtrup – NKS 360ad, 8°.

3. *Behr*, Otto Christoph, sognepræst i Odder, † 1799. 31 indførsler 1793-97 fra København, Göttingen, Kiel, Grenå og Rødsteenseje. – 3 ill. – Løse blade i æske – Prov.: 1911 fra apoteker Gottschalck. – NKS 559, 8°.

4. *Bollen*, Johan Adrian, præst og inspektør for vajsenuset i Altona, † 1807. 59 indførsler 1760-63, 1771 fra Altona, Hamburg, Flensborg, København, Slesvig, Rendsborg, Neuenkirchen, Erfde, Frederiksstad o.a.st. Bag i bogen register. – Prov.: O. H. Møller – NKS 360e, 8°.

5. *Brorson*, Christian Frederik, præst, † 1847. 54 indførsler 1787-1804 fra Ribe, Gram, Møgeltonder, Døstrup, København, Herlufsholm o.a.st. – 5 ill. – Prov.: 1973 fra Erik Reitzel-Nielsen. – NKS 1302, 8°.

6. *Bruun*, Malthe Conrad, digter og publicist, † 1826. 81 indførsler 1796-1800 fra København, Hven, Lund, Malmö, Hamburg, Paris o.a.st. – 2 tegninger. – Prov.: 1875 fra A. Malte Brun – Litt.: F & F VIII, 1961, s. 24-52. – NKS 363i, 8°.

7. *Bülow*, Johan, hofmand og mæcen, † 1828. 138 indførsler 1780-1826 fra København, Fredensborg, Odense, Gottorp, Sanderumgård o.a.st. –

Bindet beskrevet i Anker Kyster: Bookbindings in the Public Collections of Denmark I, 1938, s. 108 (nr. 84). – *NKS 363p, 8°*.

8. C(*hristensen?*), Anne M. 6 indførsler 1790-93 fra København. 1 silhouet. Til sidst en række digte, afskrevet af forskellige. – Prov.: Købt 1971 af T. og L. Hannas antikvariat, Bromley. – *NKS 1265, 8°*.

9. *Dührsen*, Jacob, fra Ditmarsken. 73 indførsler 1754-55 fra Jena og Göttingen. – Trykt titelblad og 3 stik fra Jena. – Prov.: Temler s. 367 nr. 61. – *Thott 554, 8°*.

10. *Engelstoft*, Laurids, historiker, † 1851. 105 indførsler 1796-1804 fra Randers, København, Eutin, Helmstedt, Göttingen, Leipzig, Schnepfenthal, Utrecht, Amsterdam, Paris, Berlin o.a.st. – Løse blade i æske. – Prov.: Købt af boet efter O.B. Wroblewski 1909. – *NKS 539, 8°*.

11. *Foersom*, Peter, skuespiller, oversætter, † 1817. 32 indførsler 1788-1807 fra Hjortlund, Ribe, Møgeltønder, Sæbygård og København. 3 tegninger. Løse blade i æske. – Prov.: Købt 1931 af frk. Funch. – *NKS 740, 8°*.

12. *Forsskål*, Per, svensk naturforsker, † 1763. Stambog I: 71 indførsler 1756-61 fra Göttingen, Erfurt, Jena, Leipzig, Halle, Berlin, Greifswald, Stralsund, Uppsala og Montpellier. Bag i bogen navnerregister, opstillet topografisk. – *Thott 556, 8°*. – Stambog II: 61 indførsler 1755-63 fra Göttingen, Jena, Leipzig, Halle, Berlin, Greifswald, Stralsund, Uppsala, København, Kairo og Mekka. 1 tegning. Bag i bogen navnerregister. – *Thott 557, 8°*.

13. *Francke*, Georg Samuel, teolog, professor i Kiel, † 1840. 103 indførsler 1782-84, 1805 fra Kiel, Rendsborg, Itzehoe, Hamburg, Hohenwestedt, Neuendorf og Sønderborg. 5 ill. – Prov.: Købt på auktion efter F. S. Bang ca. 1896. – *NKS 426, 8°*.

14. *Grundtvig*, Anna Cathrine Hedvig, f. Raupach, † 1867. 47 indførsler 1800-32 fra København, Holbæk, Ørsted, Randers, Århus o.a.st. 2 silhouetter og 5 andre ill. – Løse blade i æske. – Prov.: Købt 1862 af Agathe Vedel. – *NKS 1185, 8°*.

15. *Hammer*, Edvard Sneedorph, sognepræst i Herlufmagle, † 1829, 122 indførsler 1793-95 fra København, Kiel, Leipzig, Dresden, Göttingen, Wittenberg, Berlin o.a.st. – Løse blade i æske. 14 ill. – Prov.: Fra H. O. Langes bo 1951. – *NKS 917, 8°*.

16. *Hammerich*, Metha Magdalene, f. Adolph, † 1823. 84 indførsler 1796-1819 fra Christiansfeld, København, Stockholm o.a.st. – 2 blomsterill. – Løse blade i æske. – Prov.: Fra retspræsident Kai Hammerichs bo 1938. – *NKS 813, 8°*.

17. *Hansen*, Hans, portrætmaler, † 1828. 164 indførsler 1793-1803 fra Århus, Dronninglund, Holstebro, Horsens, Løvenholm, København,

Gunderslevholm, Næstved, Odense, Løgismose, Hamburg, Dresden, Praha, Wien o.a.st. – 10 tegninger. Vedlagt delvis afskrift i maskinskrift. Prov.: Købt 1910 af fr. Th. Constantin-Hansen. – Litt.: Dansk Udsyn XXIV, 1944, s. 159ff. – *NKS 874, 8°*.

18. *Heiberg*, Peter Andreas, forfatter, † 1841. 123 indførsler 1782-1800 fra Uppsala, Stockholm, Bergen, Helsingør, København, Paris o.a.st. Med 1 ill. (af Nic. Abildgaard), indlagt to svenske portrættik. – Litt.: se note 11. – *Collin 238, 4°*.

19. *Hersleb*, Peder Jespersen, sognepræst i Nykøbing-Rørvig, † 1765. Stambog I: 71 indførsler 1752-54 fra Sorø, København, Jena, Leipzig, Weimar, Halle, Göttingen, Hannover og Hamburg. – Prov.: Købt 1853 på auktion efter Hornbech. – *NKS 376d, 8°*. Stambog II: 156 indførsler 1752-54 fra København, Roskilde, Jena, Halle og Göttingen. Register foran i bogen. – Prov.: O. H. Møller. – *NKS 376e, 8°*.

20. *Humbach*, Joh. Chr. Traugott, fra Berlin, † ca. 1808, og sønnen Ad. Heinr. Ed. Humbach, bogtrykker i København, † 1843. 66 indførsler 1793-1838 fra Berlin, Leipzig, København, Hamburg, Tønning, Frederiksstad, Husum og Kiel. – Prov.: J. Chr. Kall, til KB 1889 som gave fra fhv. kontorchef P. H. Boyes enke. – *NKS 378h, 8°*.

21. *Huulegaard*, Laurids Christian, præst, † 1848. 34 indførsler 1798-1908 fra Ribe, Varde, Viborg, København og Roskilde. 5 tegninger, 2 broderede blomster, 1 monogram og 1 silhouet. – Løse blade i æske. – Prov.: Købt 1956 af ekspeditionssekretær Hans Degen. – *NKS 1082, 8°*.

22. *Hviid*, Andreas Christian, orientalist og teolog, † 1788. 171 indførsler 1777-82 fra København, Lübeck, Kiel, Hamburg, Göttingen, Kassel, Nürnberg, Regensburg, Wien, Venezia, Firenze, Rom, Napoli, Livorno, Paris o.a.st. – 5 tegninger, 2 silhouetter og 1 portræt (Matthias Schreiber 1780). Foran i bogen navnefortegnelse og en række citater. – Prov.: Ejedes af sønnen, by- og herredsskriver i Neksø Andreas Christian Hviid († 1863), derpå af hans efterfølger P. A. H. Nygård († 1891), hvis søn, arkivar H. S. A. Nygård 1939 overlod den til KB. – *NKS 3558, 4°*.

23. *Hübner*, Martin, retslærd, † 1795. 282 indførsler 1752-57 fra København, Sorø, Odense, Flensborg, Rendsborg, Kiel, Lübeck, Altona, Hannover, Göttingen, Jena, Leipzig, Halle, Dresden, Utrecht, London, Oxford, Paris o.a.st. – 1 tegning. – *NKS 379, 8°*.

24. *Ingvorsen*, Martin Henrik, apoteker, fra Fredericia, † 1810 (Kongsberg). 93 indførsler 1795-1807 fra København, Göttingen, Berlin, Wien, Salzburg, Bern, Genève, Paris o.a.st. – 9 ill. – Prov.: 7.10.1864 gave fra stud. theol. Farsø til Peter Hauberg, købt 1960 på auktion efter apoteker Poul Hauberg. – *NKS 1159, 8°*.

25. *Isert*, Dorothea Elisabeth, f. Plum, † 1789. 31 indførsler 1788 fra Lübeck, Berlin, Angermünde, Schwedt, Golm, Stettin og København. Enkelte senere tilføjelser (1816, 1837, 1872) fra Vejle, også benyttet til skriveøvelser. – Prov.: Johan F. Høxbro (på indersiden af forpermen); til KB 1961 fra kammerherreinde A. S. Scavenius. – *NKS 1136, 8°*.

26. *Kall*, Abraham, historiker, † 1821. 52 indførsler 1763-66 fra København, Flensborg, Hamburg, Lüneburg, Braunschweig, Wolfenbüttel og Göttingen. – *NKS 2441, 4°*.

27. *Kamph*, Nicolai, fra Gråsten, sognepræst, sidst i Skærbæk, † 1842. 58 indførsler 1794-1801, 1816 fra Ketting, Hørup, Rumohrsgård, Tinglev, Bevtoft, Åbenrå, Flensborg, Tønder o.a.st. – Register bag i bogen. – Prov.: Købt 1971 af antikvarboghandler Richard Levin. – *NKS 1273, 8°*.

28. *Kirstein*, Ernst Philip, fra Stettin, deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, † 1834. 221 indførsler 1772-80 fra Stettin, Stargard og Halle. – 1 ill. og 1 silhouet. – *NKS 177b, 8°*.

29. *Kunniger*, Johann Jacob Hermann, fra Flensborg, advokat, † 1833. 33 indførsler 1776-1801 fra Jena, Kiel, Slesvig og Vindeby. Register bag i bogen. – Prov.: Købt 1955 af Munksgaards boghandel. – *NKS 978, 8°*.

30. *Lange*, Michel, kammertjener, senere sogne­degn i Rimsø, † 1825. 82 indførsler 1788-1822 fra Göttingen, Marienstein, Frankfurt a. M., Paris, Hannover, Hamburg, Clausholm, Scheel (Sostrup), København, Ulstrup, Meilgård, Grenå o.a.st. – 9 silhouetter og 2 andre ill. – Register bag i bogen. – Prov.: Fra H. O. Langes bo 1953-54. – *NKS 957, 8°*.

31. *Langeland*, Christian Frederik, toldinspektør, † 1841. 52 indførsler 1797-1830 fra København, Flensborg, Lysabild, Ketting, Notmark, Randers, Ålborg, Thisted o.a.st. 8 tegninger. Register bag i bogen. – Prov.: 1978 fra Vilhelm Nielsen. – *Acc. 1978/2*.

32. *Lindemann*, Anna Margrethe, f. Trant, † 1816. 48 indførsler 1774-75, 1895, 1815 fra Glücksburg, Lübeck, København, St. Croix o.a.st. . Prov.: 1951 købt af Knud Hendriksen. – *NKS 925, 8°*.

33. *Lundbye*, Henrik Vilhelm, forfatter, † 1830. 152 indførsler 1794-1816 fra København, St. Croix, Tunis, Frankfurt a. M., Livorno o.a.st. 7 ill. og 1 portrætstik (P. O. Bugge). – Prov.: 1956 fra kaptajn Joh. Støckel. – *NKS 1081, 8°*.

34. *Meyer*, Else Dorothea, f. 1778, datter af vagtmester Lars M., † 1819. 28 indførsler 1800-04 fra Odense, Assens, Lundegård, Fredericia o.a.st. 15 tegninger. – Bag i bogen optegnelser om hendes forældre og søskende, senere fortsat med optegnelserne om familien Mule, til 1832. – Prov.: Købt 1913 af Kousgaards boghandel. – *NKS 582, 8°*.

35. *Moltke*, Werner, overpræsident, † 1835. 88 indførsler 1780-83,

1790 fra Berlin, Frankfurt a. d. O., Breslau, Wien, Parchim, Güstrow, Neustrelitz, Rostock, Schwerin, København, Fredensborg, Nakskov o.a.st. – 5 tegninger og 6 silhouetter. – Prov.: 1875 fra boghandler H. Lynge. – *NKS 386q, 8°*.

36. *Müller*, Frans Henrik, † 1794. 24 indførsler 1792-93 fra Göttingen, Leipzig, Wien og München. Tegning på titelbladet. – Løse blade i bind. *NKS 387e, 8°*.

37. *Münter*, Friedrich, biskop, † 1830. Stambog I: 107 indførsler 1779-81 fra København og Jena. 25 silhouetter (jf. F & F I 1954, s. 92). Register bag i bogen. – Prov.: 1916 købt af Hielm Damkier. – *NKS 605, 8°*. – Stambog II: 74 indførsler 1782-83 fra Göttingen og Poppenbüttel. 14 silhouetter. – Prov.: 1907 fra kommandør L. Münter. – *NKS 519, 8°*. Stambog III: 135 indførsler 1784-88 fra Gotha, Fulda, Frankfurt a. M., Wien, Venezia, Bologna, Livorno, Siena, Firenze, Rom, Torino, Genève, Zürich, München o.a.st. – 3 tegninger. – Litt.: se note 13. – Prov.: 1897 fra Adolphine Clausen. – *NKS 455, 8°*.

38. *Nissen*, Nicolai Christian, medlem af Konsulatsdirektionen, † 1836. 34 indførsler 1799-1808 fra København, Kassel, Paris, Tripolis og Livorno. – Løse blade i bind. – Prov.: Købt 1965 af Boghallens antikvariat. *NKS 1208, 8°*.

39. *Olrog*, Sejer, sognepræst i Ousted-Alleslev, † 1805. 189 indførsler 1776-82, 1794 fra København, Haderslev, Kiel, Halle, Dessau, Wittenberg, Leipzig, Jena, Weimar, Gotha, Kassel, Göttingen, Hamburg, Lund, Uppsala, Stockholm, Karlstad, Christiania o.a.st. – 4 tegninger. – Register bag i bogen. – *NKS 387i, 8°*.

40. *Orsleff*, Jens Peter, læge, † 1825. 35 indførsler 1791, 1797 fra København, Narva og Maholm (Estland). – 1 tegning. – Prov.: Gave fra pastor M. Quistgaard. – *Add. 181, 8°*.

41. *Outzen*, Nicolai, fra Tønder, sognepræst i Breklum, † 1826. 135 indførsler 1776-87, 1804, 1810 fra Kiel, København, Tinglev, Flensborg, Slesvig, Gram, Emmerlev, Cismar, Burg/F., Breklum o.a.st. – 7 tegninger. – Prov.: Købt 1935 af Thieme, Leipzig. – *NKS 3420, 4°*. – [Stambog fra hans studier i Kiel 1775-77 i Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, Hs. 110415c].

42. *Ploug*, Elisabeth (Elise), f. Wamberg, † 1853. 31 indførsler 1793-1838 fra Fåborg, Odense, Hvidkilde, Broholm, Nakkebølle, Rønninge o.a.st. – 3 ill. og 2 løse silhouetter. – Register bag i bogen. – Prov.: Købt 1927 af T. Rundin. – *NKS 706, 8°*.

43. *Preisler*, Johanna Sophie Charlotte, f. 1780, datter af skuespilleren Joachim Daniel P. 21 indførsler 1795-96 fra København og Helsingør. –

2 tegninger, 1 silhouet. – Register bag i bogen. Forsynet med A. Hammerichs bemærkninger. – Prov.: 1938 fra Kai Hammerichs bo. – *NKS 814, 8°*.

44. *Rahbek*, Knud Lyne, forfatter, † 1830. 17 indførsler 1782-1827 fra København, Kiel og Leipzig. – 1 tegning (af J. H. Cabott). – Prov.: 1897 fra Adolphine Clausen. – *NKS 429, 8°*.

45. *Rieter*, Jacob, fra Winterthur, maler og kobberstikker, † 1823. 160 indførsler 1781-88 fra Stuttgart, Zürich, Paris, Winterthur, Basel, Offenbach, Darmstadt, Hildesheim, Halberstadt o.a.st. – 122 silhouetter og 2 tegninger. – Løse blade i omslag i kassette, register på omslagets inderside. – Prov.: 1903 fra frk. C. og M. Gaudenzi. – Litt.: L. Bobé: *Das Stammbuch d. Karlsschülers Jakob Rieter*, i: *Westermanns illustrierte deutsche Monatshefte* Bd. 98, 1905, s. 175-178. – Sophus Jürgensen: *Maleren og Kobberstikkeren Jacob Rieter*, *Samleren II*, 1925, s. 71-74. – *NKS 2365, 4°*.

46. *Schaumburg*, Leopold Heinrich, officer, † 1816. 106 indførsler 1766-1802 fra Rendsborg, Haderslev, Åbenrå, København, Lissabon, Kap det Gode Håb, Moss, Kiel, Viborg o.a.st. – 7 seglaftryk, 1 tegnet våben og 1 tegning. Flere indførsler indklæbet. Bag i bogen register. – Prov.: Købt 1886 af P. Støttrup. – *NKS 396b, 8°*.

47. *Scheel*, Jørgen, greve, officer, † 1825. 28 indførsler på løse blade 1787-88 fra Göttingen. – Prov.: 1923 fra Alma Rasmussen. – *NKS 669, 8°*.

48. *Schellenberg*, Johann Philipp, fra Wurzbach. 166 indførsler 1787-95 fra Leipzig, Jena, Halle, Greiz, Wurzbach, Eberdorf, Heinrichshütte, København, Lübeck o.a.st. – 2 silhouetter. Register bag i bogen. – Prov.: Købt 1969 af Gunnar Wandels antikvariat. – *NKS 1250, 8°*.

49. *Schlegel*, Johan Frederik Vilhelm, jurist, † 1836. 12 stambogsblade med 19 indførsler samt titelblad 1786-88 fra København, Haderslev, Göttingen og London i Abrahams' autografsamling. 4°. – Flere blade fra samme stambog, bl.a. Knud Lyne Rahbeks indførsel 23.8.1786, i Erik Wallers autografsaml., Uppsala UB.

50. *Schlepppegrell*, Frederik Carl, officer, skønånd, † 1819. Stambog I: 50 indførsler 1767-72 fra Rendsborg, København, Christiania, Plön, Slesvig, Ascheberg og Steinberg (mange blade fjernet). – *NKS 1171, 8°*. – Stambog II: 54 indførsler 1770-1809 fra København, Plön, Kiel, Slesvig, Flensborg, Neukirchen, Glücksburg o.a.st. – Portræt af Ewald (Westergaard 2981) og 1 silhouet. – Prov.: Begge stambøger købt 1961 af Lynges antikvariat. – *NKS 4438, 4°*.

51. *Schule*, Johann Christopher, broder til G.S.S., f. 1772. 100 indførsler 1792-95 fra København, Altona, Leipzig, Berlin, Breslau, Krossen, Stettin, Dessau o.a.st., med nogle tilskrifter 1867-68 af en senere

ejer. – 6 tegninger, 6 indklæbde farvlagte tegninger og 2 broderede blomster. – Register bag i bogen. – Prov.: 1951 købt af grosserer C. Holmen. – *NKS 919, 8°*.

52. *Seidelin*, Frederik, læge, † 1775. 89 indførsler 1753-60 fra Göttingen, Berlin, Leipzig, Jena, Halle, Wittenberg, Frankfurt a. M., Paris, Altona, København o.a.st. – 3 tegninger samt tegnet titelblad, farvelagte stik af Göttingen (2), Wittenberg og Halle. – Foran i bogen kgl. anbefaling af 8.9.1752. Med register. – Prov.: Temler s. 367, nr. 58. – *Thott 575, 8°*.

53. *Tegder*, Nicolai Heldvad, præst, † 1847. 46 indførsler 1795-97, 1801 fra København, Trankebar, Malakka, Kanton, skibet „Kongen af Danmark“ og Korsorgård. – 6 tegninger. – Prov.: 1922 fra Nicoline Storm. – *NKS 657, 8°*.

54. *Thestrup*, Frans, konrektor i Ålborg, † 1815. 124 indførsler 1764-1813 fra Christiania, Moss, Frederikshald, Nibe, Ålborg, Viborg, Spentrup o.a.st. – Titelbladet tegnet af Edvard Munch. – Prov.: 1911 fra apoteker Gottschalck. – *NKS 561, 8°*.

55. *Thorkelin*, Grimur Jonsson, gehejmearkivar, † 1829. 50 indførsler 1786-1803, 1824-28 fra København og London. – *Add. 48d, 8°*.

56. *Thorlacius*, Borge, filolog, † 1829. 167 indførsler 1797-1800, 1826-28 fra København, Næsborg, Randers, Kiel, Eutin, Jena, Leipzig, Halle, Gotha, Weimar, Helmstedt, Göttingen, Leiden, Utrecht, Amsterdam, Paris, Berlin, München, Wien og Rom. – 1 silhouet. – Vedlagt løse blade med 10 indførsler og 4 tegninger 1827 fra Rom. – Prov.: Købt 1913 af Asta Thorlacius. – *NKS 579, 8°*.

57. *Thorlacius*, Theodor, jurist, sysselmand og byskriver, † 1850. 66 indførsler 1799-1811 fra Næstved, Herlufsholm, Sorø, København og Island. – 6 tegninger. – Løse blade i æske. – Prov.: 1953 købt af G. Wandels antikvariat. – *NKS 1048, 8°*.

58. *Wiberg*, Andreas Frederik, præst, † 1856. 71 indførsler 1797-1805 fra Odense, Tommerup, København o.a.st. – 7 blomstertegninger og 11 andre ill. – Register bag i bogen. – Prov.: 1946 købt af Lynges antikvariat. – *NKS 1032, 8°*.

59. *Wideroe*, Marcus Nissen, undersekretær i Kgl. Bibl. Ca. 90 indførsler 1798-1827 fra Brageræs, København, Helsingør, Ledreborg o.a.st. Ca. 30 tegninger og 8 silhouetter. – Prov.: 1978 fra Hirschsprung-ske Samling. – *Acc. 1978/29*.

60. *Widing*, Christine Sophie, fra Norge. 108 indførsler 1790-98 fra Christiania, København, Egholm, Jægerspris, Ledreborg, Kornerupgård, Heinstrup, Jyllinge o.a.st. Vedlagt en delvis afskrift af indførslerne. Prov.: 1975 fra Caroline og Peter Henriksen. – *NKS 4938, 4°*.

61. *Wiedemann*, Gregers, mag., † 1762. 58 indførsler 1757-60 fra Rorup, København, Lund, Uppsala, Göttingen og Braunschweig. – 1 tegning. Foran ejerens biografi. – Prov.: 1968 købt på auktion efter K. F. Plesner. – *NKS 1240*, 8°.

62. *Winther*, Dorothea Catharine, † 1848, g. m. sognepræst Lars Tange Hjerm. 58 indførsler 1794-1803, 1815 fra Odense, Løgismose, Ausumgård, Holstebro, Vejrum, Onso, Århus o.a.st. – 12 tegninger. – Register bag i bogen. – Prov.: I familien Banners eje, skænket til Kgl. Bibl. 1910 af frk. M. Tidemand. – *NKS 552*, 8°.

63. *Witte*, A. M., (kvinde) fra Itzehoe. 39 indførsler 1793-96 fra Itzehoe, Kellinghusen, Hamburg, Altona, Glückstadt, Kiel og Bramstedt. – 3 silhouetter, 5 broderede og 3 tegnede blomster, samt 9 andre ill. – Løse blade i bind. – Prov.: 1939 fra litograf C. Andreasen. – *NKS 3603 I*, 4°.

64. *Anonym*, fra Slesvig-Holsten. 41 indførsler 1753 fra Jena. – Prov.: Temler s. 367, nr. 62. – *Thott 579*, 8°.

65. *Anonym* (fra København?). 14 indførsler 1755-67 fra København, Halle og Berlin. – Prov.: Temler s. 367, nr. 63. – *Thott 578*, 8°.

66. *Anonym* (formentlig adelig ejer). 35 indførsler 1770-71 fra Erfurt, Lausanne, Leipzig, Paris, Heidelberg, Frankfurt a. M., Göttingen, Dresden, Freiberg. – Prov.: Har formentlig tilhørt familien Good (se s. 217), købt 1957 af Rosenkilde og Bagger. – *NKS 1130*, 8°.

67. *Anonym*, student fra Slesvig-Holsten i Jena. 103 indførsler 1786-79 fra Jena, Zwätzen, Erfurt, Göttingen, Hannover og Meldorf. 4 ill. – Prov.: 1977 fra Ellinor Okkels. – *Acc. 1977/140*.

NOTER

(1) L. Bobé, *Das Stammbuch des Karlsschülers Jakob Rieter*, i: *Westermanns illustrierte deutsche Monatshefte* Bd. 98, 1905, s. 175-178; Sophus Jürgensen, *Maleren og Kobberstikkeren Jacob Rieter*, i: *Samleren* II, 1925, s. 71-74. – (2) Optegnelser om familien i *NKS* 1922, 2°. – (3) *Sml. Leop. Heinr. Schomburg, Reise von Kopenhagen nach Lissabon, dem Vorgebürge der Guten Hofnung und den Azorischen Inseln*, Odense 1784. – (4) Enkelte indførsler er nævnt hos H. P. Rohde, *Johan Bülow paa Sanderumgaard*, Odense 1961, s. 80, 113f. – (5) *Sml. L. Daac, Af Knud Lyne Rahbeks stambog*, i: *Museum* 1895, II, s. 177-196. – (6) S. Thomsen, *Frimureriet paa Fyn*, Odense 1891, s. 18. – (7) Om hans stambog, se Alexander Schott, *Das Kopenhagener Stammbuch des Caspar David Friedrich*, i: *Greifswald-Stralsunder Jahrbuch* Bd. 11, 1977, s. 133-160. C. D. F. opholdt sig 1794-98 i København, og stambogen indeholder bl.a. tegninger fra de sidste tre år. – (8) Stambogen og frimurerforbindelserne nævnes også i Hans Hansens dagbøger 1793-97, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist (*Memoirer*